

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Louise Segerfelt

Likadelning och pension

- En studie av makars pensionsrättigheter vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: Period 1 HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställning	9
1.4 Metod	10
1.5 Material	13
1.6 Teoretiska utgångspunkter	14
1.7 Forskningsläge	16
1.8 Avgränsning	16
1.9 Disposition	18
2 RELEVANTA PRINCIPER FÖR BODELNING VID ÄKTENSKAPSSKILLNAD	19
2.1 Inledning	19
2.2 Likadelningsprincipen	20
2.3 Var och en svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad	22
3 MAKARS EGENDOMSFÖRHÅLLANDEN	24
3.1 Inledning	24
3.2 Egendomsordningen för makar	25
3.3 Egendomslagen	25
3.3.1 Giftorättsgods	25
3.3.2 Enskild egendom	26
3.3.3 Egendom av särskilt slag	26
3.4 Bodelning mellan makar	28

4 ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER VID BEHANDLINGEN AV MAKARS PENSIONS RÄTTIGHETER VID BODELNING	30
4.1 Inledning	30
4.2 Historisk tillbakablick	31
4.3 Pensionsreformen och dess konsekvenser	31
4.4 Synen på pensionssparande	34
5 PENSIONSSYSTEMET	36
5.1 Inledning	36
5.2 Historik	37
5.3 Tjänstepension	39
5.3.1 Tjänstepensionsförsäkring	40
5.3.2 Lönevaxling	43
5.4 Privata pensionsrättigheter	45
5.4.1 Pensionsförsäkring	46
5.4.2 Individuellt pensionssparande	46
5.4.3 Avdragsrättens slopande år 2016	48
6 BODELNINGSKORREKTIV, UNDERHÅLL OCH VEDERLAG	50
6.1 Inledning	50
6.2 Den allmänna skevdelningsregeln	50
6.3 Den särskilda jämningsregeln	52
6.4 Underhållsbidrag	55
6.5 Vederlag	59
7 ANALYS	62
7.1 Inledning	62
7.2 Likadelning och jämkning	62
7.3 Var make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad	65
7.4 Privat pensionssparande och slopad avdragsrätt	68
7.5 Tjänstepension och lönevaxling	69
7.6 Synen på äktenskap och pension	71
7.8 Slutord	73
KÄLLFÖRTECKNING	75

Summary

The main purpose of this thesis is to examine how spouses' pension rights are treated in the event of a division of property between the spouses due to dissolution of the marriage. The focus of the thesis is the occupational pension and the private pension. The purpose further includes examining whether the current regulation of spouses' pension rights is in accordance with the principle of equal division and the principle that each spouse is responsible for his or her own maintenance after the dissolution of the marriage. The purpose also includes investigating rules that may be applied to adjust the division of property of spouses' pension rights.

Spouses' pension rights may amount to great values and at the same time be unevenly distributed between the spouses. In Sweden, there are three different pension categories; the state pension, the occupational pension and the private pension based on individual saving. Since only private pension savings are included in property division, there is a risk of uneven results of property division. The legislator has therefore pointed out different ways to counteract such injustices in the form of various rules to adjust the division of property. In this essay, I examine how these rules interact in the division of property between spouses' pension rights. The most recent modifications of the rules on the treatment of pensions saving on division of property were made January 1st, 1999. Since then, the conditions for pension savings have changed in certain respects. The right to deduct for private pension savings has been abolished and "wage exchange" have become an increasingly popular alternative in saving for pensions. These changes entail a risk that the idea of equal division that form the basis for the 1999 legislative amendments will be superseded and ineffective.

The conclusion reached in this thesis is that spouse's possibilities to equalize their pensions rights through available adjustment rules is limited. This is due to the fact that the legislator has, in pronouncements made in preparatory

work, indicated that the adjustments rules should be applied restrictively. The current framework risks missing out on situations where a correction of the spouses' pension rights typically is desirable. Since especially women need to supplement their pension with private pension savings, this risk leading to negative consequences for women as a group. Furthermore, there is a certain contradiction between the principle of equal division and the principle that each spouse is responsible for his or her own maintenance after the dissolution of the marriage. This is due to the possibility of maintenance contribution to a spouse with insufficient pension protection. Moreover, it is further concluded that the current regulation has certain shortcomings from a perspective of foreseeability. The application of judgement through reasonableness leads to a reduction in foreseeability and thus an increased risk of conflict between the parties. Furthermore, in terms of foreseeability it is problematic that random circumstances may determine the question of whether a right to occupational pension should be included or exempt from division of deferred community property.

Sammanfattning

Huvudsyftet med denna framställning är att undersöka hur makars pensionsrättigheter behandlas vid en bodelning mellan makarna i anledning av äktenskapsskillnad. Fokus för uppsatsen är tjänstepension och privat pensionssparande. I syftet ingår att undersöka huruvida dagens reglering av makars pensionsrättigheter stämmer överens med likadelningsprincipen och principen om att var make svarar för sin egen försörjning efter äktenskapets upplösning. I syftet ingår även att utreda de bodelningskorrektiv som kan aktualiseras vid bodelning av makars pensionsrättigheter.

Makars pensionsrättigheter kan uppgå till stora värden och samtidigt vara ojämnt fördelade mellan makarna. I Sverige finns tre olika pensionskategorier: allmän pension, tjänstepension och privat pensionssparande. Eftersom endast det privata pensionssparandet ingår i bodelning riskerar detta medföra skeva bodelningsresultat. Lagstiftaren har därför pekat ut vägar i form av olika bodelningskorrektiv för att motverka sådana orättvisor. I uppsatsen undersöker jag hur dessa regler, det vill säga den allmänna skevdelningsregeln, den särskilda jämningsregeln, underhållsregleringen och regeln om vederlag, samverkar vid bodelning av makars pensionsrättigheter. Nuvarande reglering av pensionsrättigheter och bodelning infördes den 1 januari 1999. Sedan dess har förutsättningarna för pensionssparandet ändrats i vissa avseenden. Avdragsrätten för privat pensionssparande har slopats och lönevaxling har blivit ett alltmer populärt alternativ för att spara till pensionen. Dessa förändringar medför en risk för att de tankar om likadelning och utjämning som ligger bakom 1999 års lagändringar sätts ur spel.

Slutsatsen är att de bodelningskorrektiv som syftar till att komma tillrätta med vad som typiskt sett anses vara oskäligen fördelade bodelningsresultat riskerar att missa situationer där en korrigerande av makarnas pensionsrättigheter är eftersträvansvärd. Detta beror på reglernas snäva utformning. Eftersom sär-

skilt kvinnor ofta behöver komplettera sin pension med privat pensionssparande riskerar detta leda till negativa konsekvenser för kvinnor som grupp betraktad. Vidare råder det en viss motsättning mellan likadelningsprincipen och principen om att var make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad genom möjligheten att utdöma underhållsbidrag till en make med svagt pensionsskydd. Ytterligare en slutsats är att nuvarande reglering har vissa brister ur ett förutsebarhetsperspektiv. Tillämpningen av skälighetsbedömningar leder till att förutsebarheten minskar och därmed ökar risken för konflikt mellan parterna. Vidare är det problematiskt för förutsebarheten att slumpartade omständigheter kan avgöra frågan huruvida en rätt till tjänstepension ska ingå eller undantas från bodelning.

Förord

Det är med en lätt känsla av överklighet som jag skriver dessa rader som är bland de sista under min tid på juristprogrammet. Innan jag sätter punkt finns det dock några personer som jag vill tacka. Tack till min handledare professor Eva Ryrstedt för tydlig vägledning och ovärderliga synpunkter. Jag vill även tacka Katarina Rykowska för idén till uppsatsen.

Tack till mina vänner i Lund som har förgyllt min studietid! Tack för alla baler, middagar, cykelfärder och kaffepauser. Ett extra tack till Hedvig, Clara och Johanna för att ni tog er tid att korrekturläsa uppsatsen.

Avslutningsvis vill jag rikta ett kärleksfullt tack till min underbara familj som har stöttat, tröstat och motiverat mig under åren. Tack farmor för alla långa telefonsamtal och för dina kloka ord. Tack pappa för din humor och för att du alltid kan lätta upp stämningen. Tack Linda, en bättre storasyster går inte att ha. Slutligen tack mamma för ditt outtröttliga stöd och för att du föreslog att jag skulle prova på juridik genom ”den där ujiken”. Utan er hade det inte gått överhuvudtaget.

Göteborg, 6 januari 2021

Louise Segerfelt

Förkortningar

ATP	Allmän tilläggspension
FAL	Försäkringsavtalslagen (2005:104)
FRL	Försäkringsrörelselagen (2010:2043)
Ds	Departementsserien
GB	1920 års giftermålsbalk
HD	Högsta domstolen
IL	Inkomstskattelagen (1999:1229)
ISK	Investeringssparkonto
LIP	Lag (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension
LIPS	Lag (1993:931) om individuellt pensionssparande
NJA	Nytt juridiskt arkiv
prop.	Proposition
SCB	Statistiska centralbyrån
SFS	Statens Författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SPP	Svenska Personal-Pensionskassan
TfR	Tidskrift for Rettsvitenskap
TSA	Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (numera Advokaten)
ÄktB	Äktenskapsbalk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det svenska pensionssystemet består av tre olika pensionskategorier. Genom socialförsäkringssystemet tillhandahåller samhället allmän pension till den enskilde. Tjänstepensionen kompletterar socialförsäkringsskyddet och innebär att arbetsgivaren erbjuder pension till sina anställda. Vidare finns möjligheten att avsätta medel till privat pensionssparande.¹ De olika pensionsrättigheterna kan representera stora värden och samtidigt vara ojämnt fördelade mellan varje make.²

År 2018 uppgick kvinnors totala pension till 69 procent av männens totala pension.³ I sitt svar på ett regleringsbrevsuppdrag konstaterar Pensionsmyndigheten att kvinnor har lägre förvärvsinkomster under arbetslivet och arbetar deltid i större utsträckning. Ett ojämnt ansvar för hem och barn gör att kvinnor i högre grad ägnar sig åt oavlönat hemarbete. Dessa inkomstskillnader under arbetslivet leder i sin tur till ett gap mellan män och kvinnors pension.⁴

Den allmänna pensionen ingår inte i en bodelning. Huruvida tjänstepensionen ingår i bodelningen avgörs av det pensionsavtal som omfattar den enskilde. Av 10 kap. 3 § första stycket äktenskapsbalken (ÄktB) framgår att rättigheter som inte kan överlåtas inte ska ingå i bodelningen om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten. Utgångspunkten är att en intjänad rätt till tjänstepension anses oöverlåtbar eftersom den ägs av den försäkrade makens ar-

---

¹ Brattström (2004) s. 51.

² Agell och Brattström (2018) s. 118.

³ Pensionsmyndigheten, *Korta pensionsfakta*, <<https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik-och-rapporter/statistik/kortapensionsfakta>>, besökt 2020-09-03.

⁴ Pensionsmyndigheten, *Varför får män och kvinnor olika mycket i inkomstpension? Svar på regleringsbrevsuppdrag för 2018*, s. 38. Se även prop. 1993/94:250 s. 132 f.

betsgivare. Därmed undantas tjänstepensionen som huvudregel från bodelningen enligt nämnda regel.⁵ Privat pensionssparande ingår i bodelningen men kan undantas helt eller delvis om det skulle vara oskäligt att hela pensionsrätten ingick.⁶

Frågan om hur makars pensionsrättigheter ska behandlas i samband med bodelning har varit föremål för lagstiftarens intresse flera gånger⁷, vilket visar på ämnets komplexitet. Eftersom tjänstepensionen som huvudregel undantas från bodelningen medan det privata pensionssparandet ingår, blir gränsdragningen mellan dessa två viktig. Denna gränsdragning är emellertid inte helt enkel.⁸

Om ett bodelningsresultat inte skulle bli rimligt kan jämkning ske. I 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB återfinns en särskild jämningsregel som innebär ett undantag från huvudregeln att privat pensionsförsäkring och individuellt pensionssparande ingår i bodelning. Det är även möjligt att jämka en bodelning med stöd av den allmänna skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB. Den allmänna skevdelningsregeln är dock bara möjlig att tillämpa till fördel för den make som innehar mest giftorättsgods. Ett annat alternativ för att komma till rätta med skeva bodelningsresultat är att tillerkänna en make underhållsbidrag enligt 6 kap. 7-8 §§ ÄktB. Underhållsbidrag är dock ovanligt och när det utdöms för att en underhållsberättigad make ska kunna skaffa sig pensionsskydd, sker det som huvudregel i form av engångsunderhåll enligt 6 kap. 8 § ÄktB.⁹

Vidare är regleringen i 11 kap. 4 § ÄktB intressant i sammanhanget. Enligt flera tjänstepensionsavtal har det blivit möjligt att genomföra så kallad *löneväxling*. Genom löneväxling för en make lön, som i normala fall skulle utgöra

---

⁵ Brattström (2004) s. 189.

⁶ 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.

⁷ Se till exempel SOU 1964:35; SOU 1971:19; SOU 1981:85; prop.1986/87:1; prop. 1992/93:187; prop. 1993/94:250; prop. 1997/98:106; Ds 2016:19.

⁸ Jfr. Teleman (2011) s. 77 f.

⁹ Prop. 1997/98:106 s. 49 och 52.

giftorättsgods, till sin tjänstepension. När en make växlat lön till tjänstepensionsavsättning kan vederlag utgå till den andra maken enligt 11 kap. 4 § andra stycket ÄktB. Detta gäller de fall då åtgärden medfört att delningsbara värden i en inte obetydlig omfattning undantagits från bodelningen inom en period om tre år innan det att talan om äktenskapsskillnad väcktes.¹⁰

1.2 Syfte

Det övergripande syftet med förevarande uppsats är att utreda hur makars pensionsrättigheter behandlas vid bodelning mellan makarna i anledning av äktenskapsskillnad. I syftet ingår att undersöka huruvida dagens reglering av makars pensionsrättigheter stämmer överens med principen om likadelning i svensk rätt och principen om att vardera maken svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Syftet är även att analysera och diskutera de bodelningskorrektiv som kan aktualiseras vid bodelning av makars pensionsrättigheter.

1.3 Frågeställning

Utifrån det uppställda syftet besvarar jag följande frågeställningar:

1. Hur väl stämmer dagens reglering av makars pensionsrättigheter vid bodelning överens med följande principer:
  - 1.1. Huvudprincipen om likadelning.
  - 1.2. Utgångspunkten i 6 kap. 7 § första stycket ÄktB om att vardera maken svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad.
2. Hur samverkar den allmänna skevdelningsregeln¹¹, den särskilda jämningsregeln¹², underhållsregleringen¹³ och regeln om vederlag¹⁴ vid bodelning av makars pensionsrättigheter?
3. Är nämnda regler utformade så att de typiskt sett skulle kunna utgöra ett skydd för justera oskäligen bodelningsresultat?

---

¹⁰ Agell och Brattström (2018) s. 197 f.

¹¹ 12 kap. 1 § ÄktB.

¹² 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.

¹³ 6 kap. 7–8 §§ ÄktB.

¹⁴ 11 kap. 4 § ÄktB.

1.4 Metod

Det är lämpligt att huvudsakligen använda den rättsdogmatiska metoden i en uppsats med det ovan angivna syftet och frågeställningen. De allmänt accepterade rättskällorna utgör utgångspunkten för metoden. För att finna en lösning eller förklaring på den rättsliga frågeställningen tar jag hjälp av rättskällorna för att fastställa och tolka gällande rätt.¹⁵ Rättskällorna rangordnas enligt rättskällevärdet vars innebörd är läran om vilka rättskällor, hierarkier, principer och tolkningar som aktualiseras vid rättstillämpning. I Sverige utgör lagen den primära rättskällan, varav grundlagen har högst dignitet.¹⁶ Det är naturligt att från författningstexten i första hand gå vidare för att fastställa gällande rätt genom att undersöka förarbeten och rättspraxis. Propositioner (prop.) torde betecknas som de viktigaste lagförarbetena.¹⁷ Statliga offentliga utredningar (SOU) och departementsserien (Ds) fyller också en betydelsefull funktion. Då förslagen accepteras i den fortsatta lagstiftningsprocessen är det vanligtvis i betänkandet eller promemorian som man finner en mer grundlig bakgrund till den framtida lagen. Det är dock viktigt att kontrollera att inte tidigare uttalanden har blivit överspelade under lagstiftningsarbetets gång. Oavsett om betänkandet har blivit överspelat till följd av exempelvis remisskritik kan det dock ha stort värde som upplysningskälla. Betänkandet innehåller ofta ingående beskrivningar av gällande rätt och en problemformulering som ger en djupgående orientering om rättsläget.¹⁸ Lagrådsremissen utarbetas i aktuellt departement på grundval av betänkandet eller promemorian och remissyttrandena. Lagrådet fyller en granskande funktion och många menar att lagrådsyttrandet berikar rätten.¹⁹ Det yttrande som lagrådet upprättar tas in som bilaga till propositionen.²⁰

De prejudikat som meddelats genom refererade avgöranden från Högsta domstolen (HD) och Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) är av särskild vikt.

---

¹⁵ Kleineman (2018) s. 21.

¹⁶ Kulin-Olsson (2011) s. 54.

¹⁷ Leijonhufvud (2014) s. 114.

¹⁸ Leijonhufvud (2014) s. 119.

¹⁹ Wahlgren (2009) s. 324.

²⁰ Leijonhufvud (2014) s. 121 f.

Rättspraxis spelar generellt sett en stor roll på många områden där det finns luckor i lagstiftningen eller där lagstiftningen är vag eller föråldrad. Utvalda hovrättsavgöranden publiceras i en särskild rättssamling, rättsfall från hovrätterna (RH). Avgöranden från hovrätterna är dock inte prejudicerande.²¹ Övriga rättskällor får anses ha en lägre auktoritet. Den juridiska litteraturen innehåller två skilda funktioner. Den kan dels användas såsom en källa till information om övriga rättskällor, dels som en självständig rättskälla. Vid rättsliga problem är det ofta som lösningar utarbetas och vidareutvecklas inom den juridiska doktrinen.²² Doktrinen kan besvara frågor som lämnats obesvarade av mer auktoritativa rättskällor och verkar då som en kompletterande rättskälla.²³

Olika metoder kan ge olika resultat och för att man ska kunna avgöra hur någon kommit fram till en viss slutsats eller ståndpunkt i en särskild fråga är det viktigt att den valda metoden har redovisats.²⁴ I svensk rättsvetenskaplig tradition har man skilt mellan en diskussion *de lege lata* (rätten som den är) och en diskussion *de lege ferenda* (rätten som den borde vara). Medan den förra syftar till att utröna eller beskriva rättsläget, avser den senare att analysera rätten och att närmast föreslå lösningar på ännu olösta problem. Distinktionen mellan begreppen är viktig och de bör inte sammanblandas i juridiska framställningar.²⁵

Vid fastställandet av gällande rätt (*de lege lata*) används rättsdogmatiken.²⁶ Uppsatsens frågor präglas av ett *de lege lata*-perspektiv då de syftar till att utreda regleringen av makars pensionsrättigheter vid bodelning. Vilken typ av frågor som den rättsdogmatiska metoden kan besvara är något som har gett upphov till en debatt inom den rättsvetenskapliga litteraturen. Ett äldre och mer traditionellt synsätt har varit att tolka den rättsdogmatiska metoden för-

---

²¹ Leijonhufvud (2014) s. 140.

²² Bernitz (2014) s. 31 f.; Sandgren (2015) s. 44.

²³ Vogel (2014) s. 185.

²⁴ Svensson (2014) s. 213.

²⁵ Kleineman (2018) s. 36.

²⁶ Sandgren (2015) s. 43.

hållandevis snävt. Inom denna tolkning ryms inte någon rekommenderad lösning av problemet och man går alltså inte in på hur rätten borde vara utformad.²⁷ Andra rättsvetare ger rättsdogmatiken en bredare tolkning. Jareborg menar att det vid rättsdogmatisk argumentation går att vidga perspektivet och gå utanför gällande rätt. Eftersom all vetenskaplig verksamhet syftar till att finna nya svar är det legitimt för rättsdogmatikern att söka efter ideala lösningar.²⁸ Enligt Peczenik kan den rättsdogmatiska metoden användas för att rättfärdiga eller kritisera rätten. Härvid innefattar rättsdogmatiken även värderande ståndpunkter.²⁹

I framställningen tillämpar jag denna bredare tolkning av rättsdogmatiken. Den övervägande delen av materialet i framställningen utgörs av rättskällor men i viss mån använder jag mig av statistik och myndighetspublikationer. Enligt Sandgren kan annat material än rättskällorna i viss utsträckning användas för att berika analysen. Sådant material, som inte utgör rättskällor, kan lyfta argument som har förbisetts och även peka ut andra svagheter i gällande rätt.³⁰ Uppsatsen innehåller både deskriptiva och analyserande delar. I framställningen strävar jag efter att vara så öppen och transparent som möjligt så att mitt resonemang går lätt att följa.

Slutligen inrymmer en del av analysen en rättspolitisk diskussion. Sandgren menar att syftet med den rättspolitiska argumentationen är att analysera om rätten ska ändras exempelvis utifrån en viss typ av perspektiv så att ett visst ändamål eller en värdering tas större hänsyn till.³¹ Avsikten med diskussionen är att problematisera frågeställningarna och undersöka det skydd som dagens lagstiftning ger mot vad som typiskt sett anses vara oskäligen bodelningsresultat. Det är eftersträvansvärt att den rättspolitiska diskussionen är så balanserad och objektiv som möjligt samt att utgångspunkterna grundas på ett allsidigt material.³²

---

²⁷ Kleineman (2018) s. 37.

²⁸ Jareborg (2004) s. 4.

²⁹ Peczenik (2005) s. 249.

³⁰ Sandgren (2015) s. 44.

³¹ Sandgren (2015) s. 47 f.

³² Sandgren (2015) s. 48.

1.5 Material

I framställningen använder jag mig främst av sådant material som klassificeras som rättskällor, det vill säga lagstiftning, förarbeten och doktrin. Praxis intar en relativt undanskymd roll eftersom det finns ett sparsamt antal avgöranden från prejudicerande instanser. Jag har studerat förarbeten desto mer och i synnerhet *proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.* samt *proposition 1997/98:106 pensionsrättigheter och bodelning*. Vidare har jag använt mig av Teleman och Totties lagkommentarer till ÄktB i sin digitala version via databasen JUNO.

På området intar Brattströms doktorsavhandling *Makars pensionsrättigheter* en särställning. I avhandlingen görs en redogörelse för olika pensionsrättigheter följt av en djupgående analys av hur dessa behandlas vid upplösningen av ett äktenskap. För att belysa problematiken med ojämslällda pensioner har jag använt mig av statistik från Pensionsmyndigheten.

I *Tjänstepension: Lagar och regler* av Dahlgren, Tiljander och Nilsson ger författarna en grundlig genomgång av tjänstepensionens tekniska utformning. Vidare har jag, för förståelse av pensionsförsäkringar, använt mig av Bengtssons omfattande verk *Försäkringsavtalsrätt*. I departementsskrivelsen *Jämslällda pensioner? (Ds 2016:19)* gjorde Pensionsgruppen³³ en granskning av pensionerna och pensionssystemet ur ett jämslälldhetsperspektiv. Skrivelsen innehåller en genomgång av den befintliga lagstiftningen rörande makars pensionsrättigheter vid bodelning och de utredningar som ligger till grund för den. Telemans verk *Bodelning – Under äktenskap och vid skilsmässa* har också varit av betydelse för denna framställning. I boken berör Teleman frågan om bodelning av pensionsrättigheter och aktuella bodelningskorrektiv.

---

³³ Pensionsgruppen hör till Socialdepartementet och är en blocköverskridande arbetsgrupp som består av företrädare för de partier som står bakom pensionsöverenskommelsen.

Slutligen har jag använt mig av Ryrstedts avhandling *Bodelning och bostad – ekonomisk självständighet eller gemenskap* för att få en djupare förståelse av principen om likadelning. Ryrstedt för även en omfattande diskussion om äktenskapets normativa struktur. Äktenskapet bygger på normativa grundmönster om gemenskap, detta står i konflikt med de grundmönster om ekonomisk självständighet som också gör sig gällande i familjerätten.³⁴

1.6 Teoretiska utgångspunkter

Ett ämne kan ofta behandlas utifrån flera olika perspektiv. Valet av perspektiv inverkar på valet av material och kan även påverka den allmänna metodsynen. Vid en analys av hur rättsregler fungerar och samverkar på ett visst område ger perspektivet en sorts föreställningsram om reglernas tänkta verkningar.³⁵

I den familjerättsliga lagstiftningen intar likadelningsprincipen en särställning. Principen innebär att värdet av makarnas giftorättsgods, sedan avdrag gjorts för skuldtäckning, ska läggas samman och därefter delas lika mellan makarna.³⁶ I propositionen till ÄktB diskuterade man om likadelning som huvudprincip vid äktenskapets upplösning skulle behållas. Slutsatsen blev dock att likadelningsprincipen generellt sett ger det mest rättvisa resultatet mellan makarna vid en äktenskapsskillnad. Därmed beslutade lagstiftaren att ha kvar principen vid införandet av ÄktB.³⁷ Jag arbetar utifrån perspektivet att äktenskapets rättsverkningar så långt som möjligt inte ska utsträckas till att gälla efter äktenskapsskillnaden.³⁸ Rätten att avsluta äktenskapet är i annat fall ofullständig.³⁹

I framställningen utgår jag även från att det föreligger en viss motsättning mellan principen om likadelning och principen om att vardera make svarar

---

³⁴ Se Christensens teori om normativa grundmönster. Christensen (1996) s. 527 ff.

³⁵ Sandgren (2015) s. 68 f.

³⁶ 11 kap. 3 § ÄktB.

³⁷ Prop. 1986/87:1 s. 44.

³⁸ Agell och Brattström (2018) s. 62.

³⁹ Prop. 1978/79:12 s. 139.

för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Den restriktiva syn vi har på underhåll i Sverige har lett till att hårda krav har ställts i rättspraxis för utdömande av underhållsbidrag.⁴⁰ Vidare har rätten till allmän pension och tjänstepension liknats vid en uppskjuten lön.⁴¹ Om synen på pensionen, som en uppskjuten lön, appliceras på situationen där en make tvingas dela med sig av sin pension genom underhållsbidrag, kommer detta i konflikt med principen om att vardera make ska svara för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Jag anlägger ett perspektiv, utifrån denna presumtiva konflikt, då jag besvarar min frågeställning.

Vidare anlägger jag ett förutsebarhetsperspektiv i uppsatsen. Det torde råda konsensus kring att det traditionella rättssäkerhetsbegreppet innefattar en förutsebarhet kring tillämpningen av lagar och regler.⁴² I Sveriges Advokatsamfunds rättssäkerhetsprogram beskrivs rättssäkerhetsbegreppet som ett skydd för vissa livsvärden och mänskliga rättigheter. Rättssäkerheten innebär även ett skydd mot statsmaktens ingripande i dessa rättigheter. Ordet rättssäkerhet handlar om utformningen och hanteringen av rättssystemet, inte om skydd mot brott i allmänhet.⁴³ Rättssystemet ska verka för att den enskilde med någorlunda säkerhet ska kunna förutse effekterna av sina handlingar. Inom ramen för förutsebarhet faller exempelvis kravet på en klar och tydlig lag samt kravet på att lika fall ska behandlas lika.⁴⁴ Beyer ser på förutsebarheten som ett grundläggande livsvärde och som en väsentlig livskvalitet. Det är av stor vikt för individens välbefinnande att kunna förutse de rättsliga effekterna av sina handlingar.⁴⁵ Istället för att utgå ifrån det bredare rättssäkerhetsperspektivet intar jag alltså det mer avsmalnade perspektivet utifrån förutsebarhet i uppsatsen. Detta perspektiv tillämpas då jag granskar förutsebarheten i regleringen av makars pensionsrättigheter vid bodelning.

---

⁴⁰ Agell och Brattström (2018) s. 64.

⁴¹ NJA 1936 s. 251; Brattström (2004) s. 177; Ds 2016:19 s. 229; prop. 1986/87:1 s. 162.

⁴² Zila (1990) s. 284 f.; Beyer (1990/91) s. 391; Sveriges advokatsamfunds rättssäkerhetsprogram (1988) s. 3 ff.

⁴³ Sveriges advokatsamfunds rättssäkerhetsprogram (1988) s. 6.

⁴⁴ Beyer (1990/91) s. 394.

⁴⁵ Beyer (1990/91) s. 394 f.

1.7 Forskningsläge

Trots att frågan om makars pensionsrättigheter vid flera tillfällen berörts av lagstiftaren, har ämnet i begränsad omfattning behandlats i doktrinen. Därmed har tidigare nämnda doktorsavhandlingen *Makars pensionsrättigheter* av Brattström varit viktig för kunskapsutvecklingen på området. Agell och Brattström har även utförligt behandlat frågan i boken *Äktenskap, Samboende och Partnerskap*.

Som tidigare nämnts har frågan om makars pensionsrättigheter flera gånger uppmärksammats av lagstiftaren. Propositionen till den nuvarande regleringen av hur makars pensionsrättigheter behandlas vid bodelning, *Proposition 1997/98:106 pensionsrättigheter och bodelning*, innehåller en grundlig orientering i området. Senast frågan berördes av lagstiftaren var i departementsskrivelsen *Jämställda pensioner? (Ds 2016:19)*. Därmed är det inte omöjligt att nya medel för att uppnå jämställda pensioner inom snar framtid kan tillkomma.

1.8 Avgränsning

Regleringen av makars pensionsrättigheter utgör ett brett område och därmed har jag blivit tvungen att göra en del avgränsningar på grund av utrymmestekniska skäl. Framställningen behandlar inte den allmänna pensionen mer ingående, istället ligger fokus på tjänstepension och privat pensionssparande. Gällande tjänstepension finns det fyra skatterättsligt godkända trygghandformer vilka kan föranleda avdragsrätt för en skattskyldig arbetsgivare. Av 28 kap. 3 § inkomstskattelagen (1999:1229), IL framgår att arbetsgivaren kan trygga en utfästelse om ålderspension i en pensionsförsäkring, genom en överföring till pensionsstiftelse, via avsättning i balansräkning i förening med kreditförsäkring eller genom en överföring till ett utländskt tjänstepensionsinstitut som enligt 39 kap. 13 c § IL likställs med en pensionsstiftelse.

Avsättning till pensionsstiftelse och avsättning i balansräkning brukar benämnas ”tryggande i egen regi”⁴⁶ och lämnas utan avseende i denna uppsats. Fokus ligger istället på tjänstepensionsförsäkringar som är den vanligaste tryggandeformen.⁴⁷

Den totala regleringen av pensionsrättigheter vid bodelning kan liknas vid ett lapptäcke.⁴⁸ Både skatterättslig och försäkringsavtalsrättslig lagstiftning ingår vid bestämmelser om tjänstepension och privat pensionssparande. Jag gör ingen närmre genomgång av skatterättslig och försäkringsavtalsrättslig lagstiftning, med mer än vad som är nödvändigt för besvarandet av frågeställningarna.

Huruvida en makes rätt till tjänstepension ändå ska ingå i bodelningen avgörs av om denne har bestämmande inflytande i det bolag som tillhandahåller försäkringen. Vem som har bestämmande inflytande i ett bolag avgörs av associationsrättsliga regler. Uppsatsen innehåller ingen närmre utredning av begreppet bestämmande inflytande.

Idag ingår inga pensionsrättigheter i bodelning efter att en make avlidit.⁴⁹ Jag undersöker inte hur makars pensionsrättigheter bör behandlas vid bodelning i anledning av den ena makens död. Detsamma gäller fall där makarna väljer att genomföra bodelning under pågående äktenskap.

Ett annat alternativ för att komma till rätta med oskäligen bodelningsresultat är att få till stånd en jämkning av äktenskapsförord enligt 12 kap. 3 § första stycket ÄktB. Enligt Teleman kan även egendom som uppfyller kriterierna i 10 kap. 3 § ÄktB göras enskild genom äktenskapsförord.⁵⁰ Jag utreder inte denna möjlighet eftersom frågan om äktenskapsförord faller utanför ramen för uppsatsen.

---

⁴⁶ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 39.

⁴⁷ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 45; Brattström (2004) s. 183.

⁴⁸ Jfr. Agell och Brattström (2018) s. 133.

⁴⁹ 10 kap. 3 § andra stycket ÄktB.

⁵⁰ Teleman (2012) s. 32.

1.9 Disposition

Efter detta inledande kapitel redogör jag i följande kapitel för två grundläggande principer gällande bodelning i anledning av äktenskapsskillnad. Detta för att läsaren tidigt ska få en förståelse för de viktiga principer som regelverket bygger på.

I uppsatsens tredje kapitel redogör jag allmänt för bodelning. Härvid beskriver jag bodelningsinstitutet och gör en genomgång av egendomsordningen mellan makar. I kapitel fyra behandlar jag allmänna utgångspunkter vid bodelning av makars pensionsrättigheter. Kapitlet innehåller en historisk tillbakablick över hur makars pensionsrättigheter tidigare behandlats och jag redogör för synen på pensionssparandet. Uppsatsens femte kapitel innehåller en beskrivning av pensionssystemet. Kapitlet inleder med en kort historik över utvecklingen av dagens pensionssystem. Därefter följer en redogörelse av tjänstepension och löneväxling. Efter det följer ett avsnitt om det privata pensionssparandet och en genomgång av den slojade avdragsrätten för sådant sparande.

I det sjätte kapitlet gör jag en genomgång av de bodelningskorrektiv som kan aktualiseras för att komma till rätta med skeva bodelningsresultat. De bodelningskorrektiv som behandlas är den särskilda jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB och den allmänna skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB. Härfter följer möjligheten enligt 6 kap. 7-8 §§ ÄktB att använda underhållsbidrag för att förse en make med pensionsskydd och slutligen vederlagsregeln i 11 kap. 4 § ÄktB. Det avslutande kapitlet utgör ett analysavsnitt där jag besvarar de frågeställningar som inte tidigare blivit besvarade i arbetet. Detta avsnitt avslutas med ett slutord.

2 Relevanta principer för bodelning vid äktenskapsskillnad

2.1 Inledning

Bakom äktenskapet ligger djupt rotade föreställningar om enhet och gemenskap. Samtidigt har utgångspunkten för den moderna äktenskapslagstiftningen varit att makar framförallt betraktas som självständiga individer.⁵¹ Ekonomisk självständighet har beskrivits som något eftersträvansvärt.⁵² Det råder därmed ett spänningsförhållande mellan gemenskapstanken å ena sidan och individualism å andra sidan.⁵³ Dessa olika ideal har beskrivits som viktiga normativa grundmönster⁵⁴ inom det normativa fältet för äktenskapet.⁵⁵ Vidare har framhållits att äktenskapet alltmer gått från att ses som ett i princip livslångt förhållande till att istället betraktas som ett avtal som kan upplösas när den ena maken så önskar.⁵⁶

Redan i 1920 års giftermålsbalk (GB) stipulerades att varje make äger och förvaltar sin egendom.⁵⁷ Eftersom äktenskapet samtidigt förutsätts vara en enhet gör sig gemenskapstanken hela tiden påmind på bekostnad av den individuella äganderätten.⁵⁸ I doktrin har hävdats att den genomslagskraft som gemenskapsmönstret har leder till att utgångspunkten om ekonomisk självständighet under äktenskapet i praktiken endast blir en sorts programförklaring.⁵⁹

---

⁵¹ Ryrstedt (1998) s. 383 och 386.

⁵² Prop. 1978/79:12 s. 139 f.

⁵³ Ryrstedt (1998) s. 386.

⁵⁴ Se Christensens teori om normativa grundmönster. De normativa grundmönstren går igen i olika sammanhang och har en viss varaktighet. Dessa mönster består av moraliska sedvänjor som har utbildats i samhället. Christensen beskriver de normativa grundmönstren som poler i ett normativt fält. Dessa poler försöker dra till sig den rättsliga regleringen och det uppstår ständigt konflikter mellan olika normativa grundmönster. Christensen (1996) s. 527 ff.

⁵⁵ Ryrstedt (1998) s. 18.

⁵⁶ Agell (1973) s. 141.

⁵⁷ Brattström (2004) s. 34.

⁵⁸ Ryrstedt (1998) s. 386.

⁵⁹ Christensen (1984) s. 312; Ryrstedt (1998) s. 386.

Lagen ska tillgodose ett antal olika intressen och samtidigt skapa en balans mellan flera äktenskapsrättsliga principer.⁶⁰ I detta kapitel gör jag en genomgång av huvudprincipen om likadelning⁶¹ och principen om att var make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Det är viktigt med en förståelse av de bägge principerna eftersom dessa ligger till grund för det regelverk som omgärdar bodelning vid äktenskapsskillnad.

2.2 Likadelningsprincipen

Huvudprincipen för bodelning i anledning av äktenskapsskillnad är att egendomen ska delas lika. Likadelningsprincipen sträcker sig tillbaka till 1920 års GB och är ett resultat av det nordiska lagstiftningssamarbete som förekom på 1920-talet när länderna reformerade sina äktenskapslagstiftningar. I propositionen till den nya ÄktB diskuterade man olika delningsprincipers effekt vid bodelning. Härvid ifrågasatte departementschefen om man skulle behålla likadelningsprincipen såsom huvudprincip vid ÄktBs införande. Departementschefen konstaterade att betydande förändringar skett både i familjemönster och samhällsförhållanden sedan införandet av GB. Det hade blivit betydligt vanligare med äktenskapsskillnad till följd av skilsmässa, efter både en längre och kortare tid. Vidare hade kvinnor i stigande grad börjat förvärvsarbete sedan införandet av 1920 års GB, vilket lett till att makarnas inbördes förhållande väsentligt ändrats. Departementschefen konstaterade att utvecklingen gick mot ökad jämställdhet mellan makar, även om den gick långsammare än vad som skulle vara önskvärt.⁶²

Vidare framhöll man i propositionen att äktenskapslagstiftningen bör sträva efter jämställdhet mellan män och kvinnor. Härvid bör lagstiftningen värna om vardera makes självständighet gentemot den andre maken. Samtidigt är det av vikt att den familjerättsliga lagstiftningen ger skydd till den ekonomiskt

---

⁶⁰ Jfr. Agell (2003) s. 60 ff. och 101 f.

⁶¹ 11 kap. 3 § ÄktB.

⁶² Prop. 1986/87:1 s. 42.

svagare maken om äktenskapet skulle upphöra. Därmed var det nödvändigt att göra en avvägning mellan dessa delvis motstående intressen.⁶³

Departementschefen ifrågasatte om man borde ersätta likadelningsprincipen med ett delningssystem som i högre grad främjade vardera makes självständighet gentemot varandra. Ett alternativ skulle vara att införa total egendomskillnad mellan makarna i äktenskapet. Ett annat, inte lika långtgående, alternativ skulle vara en så kallad återgångsdelning innebärande att vardera make behåller sådan egendom som denne hade före äktenskapet. Vid en återgångsdelning skulle endast egendom som förvärvats under samlevnaden ingå, bortsett från sådant som en make fått genom arv, gåva eller testamente. Medan likadelning i princip leder till en ekonomisk utjämning mellan makarna ger en återgångsdelning ett ojämnt resultat beroende på vad makarna fört in vid äktenskapets ingående. Återgångsdelningen är alltså i högre grad ägnad att bevara ekonomiska och sociala skillnader makarna emellan än vad utfallet blir av en likadelning.⁶⁴

Departementschefen konkluderade dock att ett starkt skäl mot att införa en återgångsdelning är att en sådan reform generellt sett skulle missgynna kvinnorna. Likadelningsprincipen skyddar den make som istället för att förvärvsarbete har skött arbete som legat i boets gemensamma intresse. Vidare framhöll departementschefen att principen om likadelning hade mer tekniska fördelar jämfört med återgångsdelning. Genom att behålla likadelningsprincipen bevarar man enkelheten i tillämpningen. Inflationseffekter, svårigheter med egendom som helt eller delvis ersatts av annan egendom och sammanblandning angavs som exempel på förhållanden som i praktiken skulle försvåra en återgångsdelning.⁶⁵ Dessutom är det av vikt att äktenskapslagstiftningen kan förstås av var och en. För att i största möjliga mån undvika tvister och utdragna domstolsprocesser bör lagstiftningen vara enkelt utformad.⁶⁶

---

⁶³ Prop. 1986/87:1 s. 39.

⁶⁴ Prop. 1986/87:1 s. 43.

⁶⁵ Prop. 1986/87:1 s. 43 f.

⁶⁶ Prop. 1986/87:1 s. 39.

Likdelningsprincipen lämpar sig bäst vid långvariga äktenskap.⁶⁷ En nackdel som angavs med att behålla likadelningsprincipen som huvudprincip var att det kan leda till orättvisa bodelningsresultat vid kortvariga äktenskap. Enligt departementschefen var detta något som bäst motverkades genom jämningsregler. Man landade därmed i slutsatsen att likadelning som huvudprincip generellt sett ger det mest rättvisa resultatet mellan makarna och även i fortsättningen bör gälla som en huvudregel vid bodelning i anledning av äktenskapskillnad.⁶⁸ En strikt tillämpning av likadelningsprincipen kan visserligen även leda till orättvisa resultat där den ena maken förfogat över sitt giftorättsgods på ett otillbörligt sätt med hänsyn till den andre makens intressen.⁶⁹ Även i sådana fall verkar jämningsreglerna för att motverka oskäligen bodelningsresultat till följd av likadelningsprincipen.⁷⁰

2.3 Var och en svarar för sin försörjning efter äktenskapskillnad

I Sverige har det blivit alltmer ovanligt att underhållsbidrag utgår mellan frånskilda makar eftersom de flesta gifta kvinnor och män försörjer sig själva idag. Utgångspunkten är, enligt 6 kap. 7 § första stycket ÄktB, att varje make svarar för sin försörjning efter äktenskapskillnad. Genom detta stadgande görs en markering att äktenskapets upphörande praktiskt taget klipper av makarnas ekonomiska band.⁷¹ I propositionen framhöll man att detta medför att makar blir ekonomiskt oberoende av varandra eftersom de rättar sig i enlighet med regelsystemet.⁷²

Man kan ifrågasätta syftet med underhållsbidraget om utgångspunkten är att det ekonomiska bandet mellan makarna ska klippas av genom äktenskapskillnaden. En allmän förklaring till detta torde vara att en makes oförmåga

---

⁶⁷ Prop. 1986/87:1 s. 43.

⁶⁸ Prop. 1986/87:1 s. 44.

⁶⁹ Jfr. LU 1986/87:18 s. 14.

⁷⁰ Se mer om detta i avsnitt 5.

⁷¹ Agell och Brattström (2018) s. 60 f.

⁷² Prop. 1978/79:12 s. 138 f.

att försörja sig själv beror på äktenskapet genom att man vid exempelvis långvarigt deltidsarbete minskat sina karriärmöjligheter.⁷³ I NJA 1998 s. 238 ogillade HD en frånskild makas yrkande om underhållsbidrag på grund av att behovet ansågs påkallat till följd av sjukdom. Makarna hade varit gifta i 28 år och mannen hade avsevärt högre inkomster än kvinnan. I domskälen framhöll HD visserligen att kvinnan innehaft olika anställningar innan äktenskapet ingåtts och att hon under äktenskapet tagit ansvar för att sköta om hem och barn. Hustrun hade endast sporadiskt uppburit inkomst från förvärvsarbete och efter sjukperioder erhållit sjukpenning för att sedan gå i förtidspension. Domstolen fann att även om hustrun hade behov av bidrag till sin försörjning saknades koppling till äktenskapet. Genom detta avgörande markeras alltså kravet på orsakssamband mellan äktenskap och ekonomiskt behov för att underhållsbidrag ska kunna utgå. Avgörandet utgör exempel på att svensk rätt, i jämförelse med andra nordiska länder, har en väldigt restriktiv syn på underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad.⁷⁴

---

⁷³Agell och Brattström (2018) s. 63 f.

⁷⁴Agell och Brattström (2018) s. 64 ff.

3 Makars egendomsförhållanden

3.1 Inledning

Giftorätten infördes i sin nuvarande form genom 1920 års GB. Syftet var framförallt att man ville ge hustrun, som i regel arbetade hemma, en andel i den förmögenhetsmassa som kunde komma till stånd under äktenskapet till följd av mannens förvärvsarbete. Skilsmässor var ovanliga omkring år 1920 och därmed blev giftorätten aktuell främst efter den ena makens frånfalle.⁷⁵ Sedan 1960-talet har det skett särskilt stora förändringar av svenskarnas familjebildningsvanor. Sannolikt har kvinnors ökade förvärvsarbete och ökade ekonomiska självständighet spelat en viktig roll för utvecklingen. Vid GBs tillkomst år 1920 uppgick andelen förvärvsarbetande kvinnor till 4 procent och motsvarande siffra år 1960 låg på 23 procent. Idag förvärvsarbetar de flesta kvinnor, åtminstone på deltid.⁷⁶

Enligt statistik från SCB har under de senaste åren drygt 50 000 par per år gift sig. Under 2019 ingicks 48 481 äktenskap.⁷⁷ Nu som förr, är döden den vanligaste orsaken till att äktenskap upplöses.⁷⁸ Samtidigt är skilsmässor vanliga idag och cirka fyra av tio äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad. Antalet skilsmässor uppgick under 2019 till totalt 25 408 stycken.⁷⁹ Skilsmässofrekvensen bland gifta ökade fram till 2000-talet där den avstannade på en relativt hög nivå.⁸⁰ Den ökade skilsmässofrekvensen bland gifta innebär att

---

⁷⁵ Agell och Brattström (2018) s. 99.

⁷⁶ Agell och Brattström (2018) s. 16 f.

⁷⁷ Statistiska centralbyrån: ”Gifta i Sverige”, < <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/gifta-i-sverige/>>, besökt: 2020-09-27.

⁷⁸ Agell och Brattström (2018) s. 19.

⁷⁹ Statistiska centralbyrån: ”Skilsmässor i Sverige”, < <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/skilsmassor-i-sverige/>>, besökt: 2020-09-27.

⁸⁰ I Coronapandemins spår har det dock skett en ytterligare ökning av antalet skilsmässor. Under perioden mellan januari och augusti 2020 inkom 21 535 stycken ansökningar om skilsmässa, en ökning på 7 procent från föregående år. Se Sveriges Radio: ”Pandemin sätter relationer i gungning”, < <https://sverigesradio.se/artikel/7552079>>, besökt 2020-09-15.

rättsreglerna om äktenskapsskillnad och deras konsekvenser får ökad betydelse.⁸¹

3.2 Egendomsordningen för makar

Under äktenskapet råder varje make över sin egendom och svarar för sina skulder enligt 1 kap. 3 § ÄktB. Det råder med andra ord egendomsskillnad mellan makarna så länge äktenskapet består. Denna princip är grundläggande i dagens egendomsordning för makar och har gällt i Sverige sedan 1920 års GB trädde ikraft. Egendomsordningen för makar präglas alltså av avtalsfrihet och ekonomisk likställdhet.⁸² Frågan om vem av makarna som är ägare till viss egendom avgörs i enlighet med allmänna förmögenhetsrättsliga principer. Detta innebär att den make som har förvärvat egendom eller på annat sätt fört in viss egendom till boet också är egendomens ägare, även i förhållandet mellan makarna.⁸³ Makarnas tillgångar delas in i olika egendomsslag. I svensk rätt finns följande huvudtyper: giftorättsgods, enskild egendom, särskild egendom, personlig egendom och personliga ersättningar. De tre sistnämnda utgör principiellt sett giftorättsgods men har vissa särdrag. Äganderättsförhållandena och makarnas ansvar för skulder påverkas inte av om egendomen klassas som giftorättsgods eller enskild egendom.⁸⁴

3.3 Egendomsslagen

3.3.1 Giftorättsgods

Giftorätten aktualiseras först vid bodelningen och därmed i normala fall vid äktenskapets upplösning.⁸⁵ Giftorätten omfattar inte all egendom. En makes giftorätt kan sägas utgöra ett anspråk på en del av den andra makens giftorätt

---

⁸¹ Agell och Brattström (2018) s. 16.

⁸² Teleman (2011) s. 21.

⁸³ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 1 kap. 3 § ÄktB, JUNO.

⁸⁴ Agell och Brattström (2018) s. 76.

⁸⁵ Makarna har dock viss möjlighet att förrätta bodelning under äktenskapet enligt 9 kap. 1 § andra stycket ÄktB.

rättsgods. Vid äktenskapets ingående sker det alltså inte något ägandeförvärv.⁸⁶ Huvudregeln är att all makarnas egendom utgör giftorättsgods enligt 7 kap. 1 § ÄktB. Rättsverkan av att egendom klassificeras som giftorättsgods är att den ingår i bodelning enligt 10 kap. 1 § ÄktB.

3.3.2 Enskild egendom

Egendom som inte klassas som giftorättsgods är istället enskild egendom.⁸⁷ I 7 kap. 2 § ÄktB definieras vad som utgör enskild egendom. Egendom kan göras till enskild genom äktenskapsförord och föreskrift vid gåva eller i testamente. Genom äktenskapsförord kan makarna själva avtala om den äktenskapsrättsliga egendomsordningen. Både före och under äktenskapet kan makar avtala om att all eller viss egendom ska utgöra enskild egendom och hållas utanför en framtida bodelning. Vidare kan makar närsomhelst under äktenskapet upphäva ett tidigare upprättat äktenskapsförord. För att få verkan måste äktenskapsförordet inges till Skatteverket för registrering.⁸⁸

I 7 kap. 2 § första stycket 5 p. ÄktB anges ytterligare en möjlighet att göra makes egendom till enskild, nämligen att egendom som make erhållit genom förmånstagarförordnande vid livförsäkring, olycksfallsförsäkring, sjukförsäkring eller pensionssparande enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande, LIPS, som tecknats av någon annan än den andre maken med villkoret om att egendomen ska vara mottagarens enskilda. Vidare uppställs en presumtion i 7 kap. 2 § första stycket p. 6 ÄktB att vad som trätt istället för enskild egendom också ska anses utgöra enskild egendom. Detta under förutsättning att inte annat har föreskrivits genom den rättshandling på grund av vilken egendomen är enskild.

3.3.3 Egendom av särskilt slag

---

⁸⁶ Teleman (2011) s. 21.

⁸⁷ 7 kap. 1 § ÄktB.

⁸⁸ 7 kap. 3 § ÄktB.

Ytterligare en typ av egendomslag är egendom av särskilt slag enligt 10 kap. 3 § ÄktB. I bestämmelsen anges att ”rättigheter som inte kan överlåtas eller som i annat fall är av personlig art skall inte ingå i bodelning om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten”. Huvudregeln är som tidigare nämnt att giftorättsgods ingår i bodelningen. Egendom av särskilt slag kan dock undantas från bodelningen, trots att det utgör giftorättsgods. Om egendom av särskilt slag skulle behandlas som vanligt giftorättsgods, skulle bodelningen medföra risk för ägarbyte, vilket skulle strida mot rättighetens natur. Som framgår av lagtexten är det fråga om två typer av rättigheter, dels sådana som inte kan överlåtas, dels sådana som är av personlig art.⁸⁹ En rättighet kan vara oöverlåtbar och av personlig art samtidigt, men båda grunderna behöver inte vara uppfyllda för lagrummets tillämpning.⁹⁰

Lagtexten besvarar inte frågan om vilka konkreta rättigheter den tar sikte på. Vilka rättigheter som avses beror på tidpunkten då de enligt förmögenhetsrättsliga regler är oöverlåtbara eller av personlig art. Därmed kan den grupp av rättigheter som omfattas i 10 kap. 3 § första stycket ÄktB komma att växla.⁹¹ Teleman framhåller att bestämmelserna om särskild egendom tar sikte på rättigheter till något framdeles konkret utfallande. Som ett exempel på särskild egendom kan nämnas ej till betalning förfallen fordran på lön som därmed hålls utanför delningen.⁹²

Huruvida en rättighet går att överlåta eller inte kan till exempel framgå av lag, avtal eller ett villkor vid erhållandet av en gåva. Det kan i vissa fall vara problematiskt att avgöra om rättigheten är överlåtbar eller inte. I sådana fall kan ledning ofta sökas i om det föreligger utmätningsfrihet eller inte. I många fall sammanfaller oöverlåtbarhet med utmätningsfrihet. Detta gäller dock inte alltid. I vissa fall förhindrar inte ett lagstadgande om att viss egendom inte får utmätas den enskilde från att genomföra en frivillig överlåtelse. Som exempel

---

⁸⁹ Agell och Brattström (2018) s. 110.

⁹⁰ Teleman (2016) s. 69.

⁹¹ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 10 kap. 3 § ÄktB, under rubriken *första stycket*, JUNO.

⁹² Teleman (2016) s. 81.

kan nämnas livförsäkringar som många gånger är utmättningsfria, men ändå möjliga att överlåta.⁹³

3.4 Bodelning mellan makar

Äktenskapet är upplöst när dom på äktenskapsskillnad vinner laga kraft.⁹⁴ När äktenskapet upplöses ska makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. Fördelningen sker med utgångspunkt i de egendomsförhållanden som rådde den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes vid domstolen enligt 9 kap. 2 § ÄktB. Bodelning är dock inte nödvändig om makarna endast har enskild egendom och ingen av dem begär att få överta bostad eller bohag från den andre parten.⁹⁵

Som ovan nämnt ingår makarnas giftorättsgods i bodelningen.⁹⁶ Den ägande maken får dock enligt 10 kap. 2 § ÄktB i skälig omfattning undanta personlig egendom från bodelningen även om denna utgör giftorättsgods. Gifto­rättsgodset läggs i samman efter att avdrag för skulder har gjorts enligt 11 kap. 2 § ÄktB. Vad som återstår av makarnas giftorättsgods sedan avdrag för skulder har gjorts ska därefter delas lika mellan makarna.⁹⁷ När makarnas andelar räknats fram återstår att fördela egendomen mellan makarna genom den så kallade lottläggningen. Var make har, enligt 11 kap. 7 § ÄktB rätt att på sin lott få ut egendom ur sitt eget gifto­rättsgods. Genom denna ordning rubbas äganderättsförhållandena så lite som möjligt.⁹⁸ Av paragrafens andra mening framgår att den make som har att utge egendom ur sitt gifto­rättsgods, själv får avgöra vilken egendom som ska lämnas över till den andra maken. Det finns dock en begränsning från detta. Av 11 kap. 9 § första stycket ÄktB framgår att den mottagande maken har rätt att, så långt det är möjligt, motta egendom som inte är uppenbart olämplig för denne. Den

---

⁹³ Agell och Brattström (2018) s. 111.

⁹⁴ 5 kap. 6 § ÄktB.

⁹⁵ 9 kap. 1 § första stycket ÄktB.

⁹⁶ 10 kap. 1 § ÄktB.

⁹⁷ 11 kap. 3 § ÄktB.

⁹⁸ Teleman (2011) s. 210.

kompensationsskyldige maken kan dock även välja att betala skifteslikvid till den andre maken i form av pengar istället för att utge egendom.⁹⁹ Vidare finns en möjlighet för makarna att komma överens om att egendom, som gjorts till enskild genom äktenskapsförord trots allt ska ingå i delningen enligt 10 kap. 4 § första stycket ÄktB.

Om makarna inte lyckas enas vid bodelningen kan rätten på en makes begäran förordna en bodelningsförrättare.¹⁰⁰ Det finns dock inget krav på att det ska föreligga en tvist mellan makarna för att en bodelningsförrättare ska förordnas. Det kan räcka med en önskan från makarnas sida om att bodelningen förrättas av en person med särskild sakkunskap. Bodelningsförrättaren har behörighet att fatta beslut i alla tvistiga delfrågor makarna emellan. Det kan röra sig om tillämpningen av olika bodelningsregler men även mer prejudiciella frågor, som är av betydelse för bodelningen. Bodelningsförrättaren är dock inte behörig att ta ställning till underhållsfrågor.¹⁰¹ När bodelningsförrättaren fattat beslut upprättas en skriftlig bodelningshandling.¹⁰² Bodelningsförrättarens beslut kan klandras vid den tingsrätt som förordnat bodelningsförrättaren. En klandertalan kan väckas inom fyra veckor från delgivningen. Försittes denna tid har make förlorat sin talan.¹⁰³

---

⁹⁹ 11 kap. 9 § ÄktB.

¹⁰⁰ 17 kap. 1 § ÄktB.

¹⁰¹ Agell och Brattström (2018) s. 176.

¹⁰² 17 kap. 6 § andra stycket ÄktB.

¹⁰³ 17 kap. 8 § ÄktB.

4 Allmänna utgångspunkter vid behandlingen av makars pensionsrättigheter vid bodelning

4.1 Inledning

Bestämmelserna i 10 kap. 3 § andra och tredje stycket ÄktB anger två typer av pensionsrättigheter; individuellt pensionssparande enligt LIPS och försäkringar som uppfyller förutsättningarna för pensionsförsäkring enligt skatterättsliga regler. Den gemensamma beteckning som används i framställningen för de båda sparformerna är *privat pensionssparande*.¹⁰⁴ Som tidigare framgått är huvudregeln idag att privat pensionssparande ingår i bodelning.¹⁰⁵ En privat pensionsrättighet kan dock helt eller delvis undantas från bodelningen om det skulle vara oskäligt att hela pensionsrätten ingick enligt den allmänna jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.

Den allmänna pensionen ingår inte i bodelningen. Huruvida tjänstepensionen ingår i bodelningen avgörs av det aktuella pensionsavtalet. Utgångspunkten är att en intjänad rätt till tjänstepension anses oöverlåtbar enligt 10 kap. 3 § första stycket ÄktB, eftersom den ägs av den försäkrade makens arbetsgivare. Därmed undantas tjänstepensionen som huvudregel från bodelningen.¹⁰⁶ Reglerna har i sin nuvarande utformning varit gällande sedan reformeringen av reglerna för bodelning och pension som trädde ikraft den 1 januari år 1999. Det ska dock framhållas att grunderna för hur pensionsrättigheter behandlas vid bodelning i stort sett varit oförändrade sedan 1920 års GB. Samtidigt har pensionssystemet och de olika pensionskategorierna utvecklats enormt under

---

¹⁰⁴ Denna beteckning används även av Brattström, se Brattström (2004) s. 99.

¹⁰⁵ 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.

¹⁰⁶ Brattström (2004) s. 189.

de senaste 100 åren.¹⁰⁷ Därmed väcks frågan hur dagens reglering om bodelning av pensionsrättigheter förhåller sig till de intressen och principer som ligger bakom egendomsordningen för makar.

4.2 Historisk tillbakablick

I 1920 års GB ingick pensionsförsäkringar, som huvudregel vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.¹⁰⁸ Eftersom det inte fanns någon särskild regel för hur privat pensionssparande skulle behandlas, jämfördes det med annat sparande och utgjorde därmed delningsbar egendom.¹⁰⁹ Vid tillkomsten av ÄktB utökades omfattningen av särskild egendom genom att pensionsrätt på grund av privata pensionsförsäkringar hänfördes till detta egendomslag. Därigenom frångick man den äldre principen om att alla personförsäkringar utgjorde giftorättsgods som därmed skulle ingå i bodelningen. Genom att den tidigare principen ersattes av sin motsats undantogs istället alla privata pensionsförsäkringar från bodelning. Regleringen visade sig emellertid vara ohållbar eftersom man inte i tillräcklig mån beaktat att privata pensionsförsäkringar ofta tecknades på grund av skattemässiga skäl. Det visade sig bli orättvist i praktiken när en make fick undanta en privat pensionsförsäkring från bodelning i anledning av äktenskapsskillnad. Sedermera tillades ett nytt stycke i lagrummet som gjorde det möjligt att låta pensionsrätten ”helt eller delvis ingå i bodelning, om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelning”.¹¹⁰

4.3 Pensionsreformen och dess konsekvenser

I den omfattande pensionsreformen år 1998 gjordes ytterligare en ombearbetning av ÄktBs reglering av pensionsrättigheter. Rätten till pensionsförsäkring

---

¹⁰⁷ Brattström (2004) s. 49.

¹⁰⁸ Brattström (2004) s. 125

¹⁰⁹ Brattström (2004) s. 48.

¹¹⁰ Prop. 1989/90:30 s. 9 f.

eller pension på grund av avtal enligt lagen om individuellt pensionssparande skulle efter omändringarna ingå i bodelningen men kunde vid oskälighet undantas helt eller delvis. Förenklat uttryckt innebar alltså förändringarna att man kastade om regel och undantag.¹¹¹ Lagändringen kom även att behandla förhållandet mellan den nya jämningsregeln i 10 kap. 3 § ÄktB och den allmänna skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB samt rätten till underhåll efter äktenskapsskillnad.¹¹²

Lösningen att undanta det privata pensionssparandet från bodelning kan te sig anmärkningsvärd mot bakgrund av att det privata pensionssparandet i förarbeten ansetts vara ett komplement till övriga pensionsmöjligheter.¹¹³ Vidare kan konstateras att syftet med det privata pensionssparandet är detsamma som de övriga pensionsformerna, nämligen att tillgodose ett framtida försörjningsbehov.¹¹⁴

I propositionen till pensionsreformen diskuterade regeringen konsekvenserna av den nya regleringen. Man konstaterade då att det nya förslaget om bodelning av pensionsrättigheter inte innebar något offentligt åtagande. Genom att privata pensionsrättigheter som regel ska ingå i bodelning efter äktenskapsskillnad bidrar detta till att makarna får mer likartade ekonomiska villkor. Detta medför att behovet för den ekonomiskt svagare maken att begagna sig av offentliga åtaganden inom till exempel det allmänna pensionssystemet blir avsevärt mindre än vad som varit fallet vid mer ojämna bodelningsresultat. Den ekonomiska belastningen för staten blir alltså mindre om makars tillgångar i större utsträckning fördelas makarna emellan.¹¹⁵

Regeringen lyfte även att ytterligare en konsekvens av de nya reglerna riskerade bli att makarnas behov av att anlita bodelningsförrättare skulle kunna öka i någon grad. Vidare resonerade regeringen att det inte kunde uteslutas

---

¹¹¹ Teleman (2011) s. 75 f.

¹¹² Mer om detta utvecklas i kapitel 5.

¹¹³ Prop. 1975/76:31 s. 112.

¹¹⁴ Jfr. Agell och Brattström (2018) s. 127.

¹¹⁵ Prop. 1997/98:106 s. 55.

att lagändringen till en början riskerade leda till att antalet bodelningstvister hos domstolarna ökar. Detta leder i sin tur till ökade kostnader för det allmänna. Regeringen angav dock att dessa kostnadsökningar på sikt sannolikt kommer vägas upp av minskat behov för den mindre välbärgade maken att utnyttja allmänna åtaganden.¹¹⁶

Regeringen diskuterade även konsekvenserna av pensionsreformen ur ett jämställdhetsperspektiv. Inledningsvis konstaterade man att de föreslagna bestämmelserna inom en överskådlig framtid främst lär tillämpas på situationer där kvinnan är den ekonomiskt svagare maken. Därmed lyftes frågan i vilken utsträckning förslaget påverkar jämställdheten mellan män och kvinnor. Regeringen konstaterade att förslaget i lagrådsremissen utvidgar tillämpningsområdet för likadelningsprincipen. Härvid diskuterade man om en sådan utvidgning gör kvinnor mer ekonomiskt beroende av män och om de i så fall missgynnas av förslaget. Regeringen menade dock att ÄktBs regler för makars egendom bör utgå från den faktiska utvecklingen och att likadelningsprincipen är den delningsprincip som i ekonomiskt hänseende gynnar kvinnor som grupp mest. Man konstaterade att förslagen som lades fram utvidgar likadelningsprincipens tillämpningsområde och att de därför är tänkta att stärka kvinnors ekonomiska ställning. Det fanns dock remissinstanser som menade att kvinnans ställning riskerade att försvagas eftersom det främst är kvinnor med låg inkomst som pensionssparar privat medan män ofta har sitt pensionskydd säkrat genom tjänstepension och full allmän tilläggspension (ATP). Regeringen vidhöll dock sin uppfattning om att förslaget leder till att kvinnors ställning stärks. Om de föreslagna reglerna i enskilda fall skulle medföra oskäligen bodelningsresultat menade regeringen att någon av de tillgängliga bodelningskorrektiven bör kunna användas för att åtgärda detta. Oskäligen konsekvenser ur ett jämställdhetsperspektiv skulle alltså motverkas genom bodelningskorrektiven.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Prop. 1997/98:106 s. 56.

¹¹⁷ Prop. 1997/98:106 s. 57.

4.4 Synen på pensionssparande

I betänkandet *Pensionsrättigheter och bodelning* fördes en diskussion om två olika sätt se på privata pensionsrättigheter i samband med äktenskapsskillnad. Enligt det ena synsättet betraktas pensionsrättigheter som rättigheter av ekonomisk art vilka bör delas lika i en bodelning på samma sätt som andra tillgångar av ekonomiskt värde. Enligt det andra synsättet är en makes pensionsrättigheter ett sätt att tillgodose makens framtida försörjningsförmåga efter äktenskapets upplösning. Utifrån detta synsätt bör en utjämning av pensionsrättigheterna endast komma på fråga i överensstämmelse med principerna om underhållsskyldighet efter äktenskapets upplösning.¹¹⁸

Det fanns argument som talade för och emot respektive synsätt. Till förmån för det första synsättet om att betrakta pensionen som en rättighet av ekonomisk art lyftes att det var relativt enkelt att beräkna det matematiska nuvärdet av en framtida pensionsrättighet. Det ansågs även naturligt att låta den ingå till den del pensionsrättigheten förvärvats under äktenskapet. En invändning som framfördes mot detta synsätt var att det ekonomiska värdet av en framtida pensionsrättighet är ovisst för den ägande maken genom att det är osäkert om denne kommer leva tillräckligt länge för att uppbära pension och att summan i vart fall är oåtkomlig till dess pensionsbeloppen förfaller till betalning. Ytterligare ett argument som lyftes mot att låta privat pensionssparande ingå i bodelning var att värdet på en pensionsrättighet ofta kan vara mycket stort jämfört med övriga tillgångar i boet. Därmed skulle den ägande maken riskera att mista övriga tillgångar om denne vid lottläggningen tilldelades sin pensionsrättighet. Beträffande det andra synsättet det vill säga att betrakta pensionsrättigheter som ett sätt att tillgodose en makes framtida försörjningsförmåga lyftes principen om att envar make själv svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Utjämning av pensionsrättigheter bör då istället ske i enlighet med principerna om underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad.¹¹⁹ Utredningen framhöll att det inte entydigt går att säga att det ena synsättet är

---

¹¹⁸ SOU 1995:8 s. 63.

¹¹⁹ SOU 1995:8 s. 63 ff.

riktigt och det andra är felaktigt. Hur man väljer att se på pensionen kan helt bero på den aktuella situationen. Utredningen framhöll dock sin uppfattning om att frågorna kring vardera makes framtida försörjningsmöjlighet var de praktiskt och principiellt sett viktigaste.¹²⁰

Vid den allmänna pensionsreformen var utgångspunkten att en intjänad rätt till allmän pension skulle delas lika mellan makarna. På grund av tekniska svårigheter realiserades dock inte detta och någon delningsrätt infördes aldrig. Trots detta angavs i förarbetena att det var viktigt att följa den grundläggande värdering om delning som utgjorde utgångspunkten vid den allmänna pensionsreformen. Härutöver konstaterade man att pensionsförsäkringarna under senare år gått från att innehålla mer sparande och mindre försäkringskydd. Därmed låg det närmre till hands att betrakta en rätt till pension som något som bör bli föremål för likadelning på samma sätt som exempelvis banktillgångar eller annat av ekonomiskt värde.¹²¹ Den framförda argumentationen om att pensionsförsäkringar på senare år gått från att innehålla allt mer av sparande och mindre av försäkringskydd är dock något som ifrågasatts av Agell och Brattström.¹²²

---

¹²⁰ SOU 1995:8 s. 65 f.

¹²¹ Prop. 1997/98:106 s. 37.

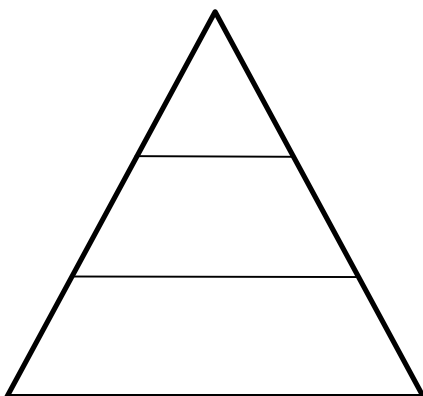
¹²² Agell och Brattström (2018) s. 130.

5 Pensionssystemet

5.1 Inledning

Syftet med ålderspensionen är att den som är pensionsberättigad ska ha möjlighet att försörja sig efter att man uppnått en viss ålder där ett fortsatt förvärvsarbete inte kan förväntas.¹²³

Den så kallade *pensionspyramiden* brukar användas för att åskådliggöra sambandet mellan de tre pensionskategorierna. Pyramidens form symboliserar de olika delarna i pensionssystemet och deras ekonomiska betydelse i allmänhet. Den säger dock inget om hur det ser ut i ett enskilt fall.¹²⁴

1. Privat pension
2. Tjänstepension
3. Allmän pension

Pensionsrättigheter av olika slag representerar ofta stora värden samtidigt som dess fördelning mellan makarna kan vara mycket ojämn. Genom att storleken på pensionen främst avgörs av den enskildes förvärvsinkomster leder detta till att kvinnor vanligtvis har sämre pensionsskydd än män.¹²⁵ Skillnaden mellan män och kvinnors inkomster kallas för *inkomstgapet*. Vid en jäm-

---

¹²³ Brattström (2004) s. 51; Jfr. Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. 4.

¹²⁴ Agell och Brattström (2018) s. 120.

¹²⁵ Agell och Brattström (2018) s. 118.

förelse som gjordes i Ds 2016:19 visade det sig att inkomstgapet för förvärvsaktiva är 17 procent medan det är 26 procent för pensionärer. Inkomstgapet är alltså högre bland pensionärer än för förvärvsaktiva.¹²⁶ Den allt längre medellivslängden i Sverige¹²⁷ har gjort behovet av pension påtagligt. Ökad skilsmässofrekvens i kombination med längre medellivslängd aktualiserar frågan om hur makars pensionsrättigheter ska behandlas vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.

5.2 Historik

Pensionssystemen har genomgått en enorm utveckling de senaste 100 åren. I början av 1900-talet påbörjades utbyggnaden av det svenska sociala välfärdssystemet genom allmänna pensioner. År 1913 antogs den första lagen om allmän folkpension vilken gav alla rätt till pension från 67 års ålder, eller vid varaktig oförmåga till arbete innan dess. Pensionen finansierades med både pensionsavgifter från den pensionsberättigade och med medel från staten. Pensionens storlek var dock blygsam och kraven för full pension tämligen stränga. 1946 års lag om folkpensionering gjorde pensionen lika stor för alla och kopplingen mellan erlagd pensionsavgift och pensionens storlek togs bort. Högre pensionsbelopp utgick dock till ensamstående än gifta pensionstagare. Avsikten var att den grundläggande försörjningen skulle kunna tillgodoses genom folkpension.¹²⁸

Parallellt med utvecklingen av den allmänna pensionen utvecklades även tjänstepensionssystemet. Svenska Personal-Pensionskassan (SPP) grundades år 1917 med syfte att skapa en kollektiv försäkringslösning avseende tjänstepension för enskilt anställda tjänstemän.¹²⁹ Grundtanken var att arbetsgivaren skulle göra regelbundna pensionsavsättningar till SPP för att garantera tjäns-

---

¹²⁶ Ds 2016:19 s. 11.

¹²⁷ Folkhälsomyndigheten, *Folkhälsans utveckling – årsrapport 2019* s. 14.

¹²⁸ Schmidt (1974) s. 20 f.

¹²⁹ Bolaget är verksamt än idag, från och med år 2001 under namnet Alecta.

temannen en inkomstrelaterad pension. Även arbetarna fick rätt till tjänstepension, men deras pension var inte inkomstrelaterad utan bestod av tämligen modesta enhetsbelopp.¹³⁰

En viktig milstolpe var när ATP infördes år 1960. ATP bestod av ett inkomstrelaterat tillägg till den allmänna folkpensionen vilken tillkom alla arbetstagare. Tjänstepensionsavtalen ändrades efter ATP-systemens lansering och nivåerna på tjänstepensionen samordnades med den allmänna pensionen. Tjänstepensionen fick då som roll att utgöra ett komplement till den allmänna pensionen. Utifrån dagens mått var villkoren för att uppnå en inkomstrelaterad pension mycket fördelaktiga för arbetstagaren.¹³¹

Ett behov av reformering gjorde sig dock återigen gällande. Under 1990-talet genomfördes ett omfattande arbete som resulterade i lag (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, LIP. Sambandet mellan förvärvsinkomst och pensionens storlek stärktes avsevärt efter reformeringen. Tidigare var alla berättigade till folkpension och till den kom en pension vars storlek berodde på genomsnittsinkomsten under makens 15 bästa årsinkomster. Detta system ersattes av den så kallade livsinkomstprincipen innebärande att pensionens storlek bestäms av hela livsinkomsten. Den som har låg inkomstrelaterad pension är berättigad till garantipension. Garantipensionen fyller samma funktion som den tidigare folkpensionen men skillnaden består i att garantipension bara utgår vid behov medan folkpension utgick till alla.¹³² LIP gäller fullt ut från år 2003 och reglerar tilläggspension, inkomstpension och premiepension. Tilläggspensionen utgörs idag av det som tidigare bestod av inkomstgrundad folkpension och ATP.¹³³ En av anledningarna till reformeringen var den demografiska utvecklingen, antalet pensionärer hade ökat och förväntas fortsätta öka under de första decennierna på 2000-talet. Detta innebär att kostnaderna för pensionsutbetalningarna växer.¹³⁴

---

¹³⁰ Brattström (2004) s. 53 f.

¹³¹ Brattström (2004) s. 54; Schmidt (1974) s. 34 ff.

¹³² Agell och Brattström (2018) s. 72; prop. 1997/98:106 s. 16.

¹³³ Brattström (2004) s. 54.

¹³⁴ Prop. 1997/98:151 s. 154.

5.3 Tjänstepension

Tjänstepension är en löneförmån som regleras antingen i kollektivavtal¹³⁵ eller i enskilda pensionsavtal. En traditionell modell för tjänstepension är att arbetsgivaren utfäster en förmån av bestämd storlek, vilken vanligen är relaterad till arbetstagarens lön och med krav på ett visst antal tjänsteår för hel pension. Det kan finnas begränsningar i kollektivavtalet av vilka försäkringsgivare och försäkringsformer som accepteras.¹³⁶

Karaktäristiskt för tjänstepensionsavtal är att de normalt sett ingås långt innan den första pensionsutbetalningen. Därmed kan arbetstagarens fordran vara mycket stor vid tidpunkten för utbetalning. I likhet med det privata pensionssparandet påverkas utformningen av tjänstepensionsavtalen i hög grad av skatterätten.¹³⁷

Huvudprincipen för inkomstbeskattning är att skatt ska erläggas på nettointkomst, det vill säga efter att avdrag gjorts för utgifter som är hänförliga till inkomsten. Ett av kraven som ställs upp för att en utgift ska vara avdragsgill är att den är konkretiserad.¹³⁸ 28 kap. 3 § IL anger den grundläggande regeln om att arbetsgivaren får dra av kostnaden för att trygga utfästelser om pension till sina arbetstagare. Avdragsrätten innebär att avsättningar sker i förväg för framtida pensionsutbetalningar till de anställda. Dessa utbetalningar liknas vid en avsättning för uppskjuten lön för förvärvsarbete. Den kostnad som arbetsgivaren har när denne betalar ut pensionen dras av på samma sätt som andra personalkostnader.¹³⁹ Det har från samhällets sida ansetts vara av vikt att arbetsgivare säkerställer att utfästelser om pension kan hållas och att

---

¹³⁵ Ca 90 procent av alla tjänstepensionsförsäkringar i Sverige har sin grund i kollektivavtal. Se Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 45.

¹³⁶ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 39.

¹³⁷ Brattström (2004) s. 178 f.

¹³⁸ Brattström (2004) s. 179.

¹³⁹ Dahlberg m.fl. (2020) kommentaren till 28 kap. 3 § IL, under rubriken *Arbetsgivares pensionskostnader*, JUNO.

kapital avsätts för det ändamålet.¹⁴⁰ Som ovan nämnt finns enligt 28 kap. 3 § IL fyra skatterättsligt godkända tryggtandeformer.¹⁴¹

Neutralitetsprincipen är en viktig princip på skatterättens område. Principen innebär i korthet att reglerna om beskattning ska vara neutrala i förhållande till olika handlingsalternativ.¹⁴² När det gäller tryggtandeformerna för tjänstepension innebär skatteneutralitet att skattereglerna inte ska påverka vilken tryggtandeform man väljer för sina pensionsutfästelser.¹⁴³ Brattström har hävdad att en konsekvens av neutralitetsprincipen är att skattelagstiftningen inte ska påverka hur en rätt till pension behandlas vid en framtida bodelning.¹⁴⁴

Som tidigare nämnts är inkomstgapet större för pensionärer än för förvärvsaktiva. Tjänstepensionen bidrar till en avsevärd ökning av pensionsgapet.¹⁴⁵ I tjänstepensionsavseende förstärks skillnaden beroende på kollektivavtalens utformning. Avsättningen till tjänstepensionen sker enligt följande. Under taket på 7,5 inkomstbasbelopp avsätts vad som motsvarar 4,5 procent av lönen medan på lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp avsätts motsvarande 30 procent av lönen. Avgiften till den allmänna pensionen är 17,21 procent av lönen upp till intjänandetaket. Detta innebär att den totala avgiften under taket ($17,21 + 4,5 = 21,71$ procent) är lägre än avgiften över taket (30 procent) vilket betyder att den som har högre inkomster även får procentuellt mer i pension. Konstruktionen leder till att pensionsgapet ökar eftersom män i genomsnitt har högre inkomster än kvinnor.¹⁴⁶

5.3.1 Tjänstepensionsförsäkring

Av 58 kap. 7 § IL framgår att med en tjänstepensionsförsäkring avses en pensionsförsäkring som har samband med tjänst och som den försäkrades

---

¹⁴⁰ Brattström (2004) s. 179.

¹⁴¹ Se avsnitt 1.8.

¹⁴² Brattström (2004) s. 181.

¹⁴³ SOU 2015:68 s. 138.

¹⁴⁴ Brattström (2004) s. 181.

¹⁴⁵ År 2016 genererade den allmänna pensionen ett inkomstgap på 17 procent. När tjänstepensionen adderades ökade gapet till 27 procent, se Ds 2016:19 s. 11.

¹⁴⁶ Ds 2016:19 s. 6 och 25 ff.

arbetsgivare åtagit sig att betala samtliga premier för. Gällande tjänstepensionsförsäkring har arbetsgivaren till den del försäkringen understiger 35 procent av lönen avdragsrätt för kostnaden. Avdragsrätten begränsas dock till en premie uppgående till högst 10 prisbasbelopp.¹⁴⁷

En uppdelning görs mellan förmånsbestämd pension och premiebestämd pension. Vid en förmånsbestämd pensionsutfästelse beräknas pensionen i förväg enligt ett avtal och är fastställd till ett visst belopp, vanligtvis en viss procent av lönen. Försäkringsbolaget räknar ut hur stora premier som årligen krävs för att intjänad pension ska kunna infrias och pensionen betalas sedan ut till den enskilde. Vid en premiebestämd pension däremot saknas en pensionsutfästelse, istället har man avtalat hur stor premie som ska betalas in i förhållande till lönen. Pensionsstorleken beror på hur mycket pengar som betalas in och hur räntan ser ut. Pensionsutbetalningen sker sedan från försäkringsbolaget till arbetstagaren.¹⁴⁸

Vem som står som avtalspart gentemot försäkringsbolaget eller tjänstepensionsföretaget är av särskild betydelse när det kommer till den individuella tjänstepensionsförsäkringen. Vanligast är att arbetsgivaren är försäkringstagare och därmed motpart till försäkringsgivaren. Juridiskt är det dock möjligt att lägga upp försäkringsavtalet så att arbetstagaren är försäkringstagare och arbetsgivaren står för inbetalningen av premier. Därmed finns det två sätt att välja mellan vid tecknandet av en individuell tjänstepensionsförsäkring. Sättet som försäkringen tecknats på kan få avgörande betydelse för hur försäkringen ska behandlas vid en bodelning på grund av äktenskapsskillnad mellan makarna.¹⁴⁹ När arbetsgivaren äger tjänstepensionsförsäkringen undantas den vanligtvis från bodelningen mellan arbetstagaren och dennes make. Pensionsrättigheten anses vara oöverlåtbar enligt 10 kap. 3 § första stycket ÄktB. Om försäkringen däremot ägs av arbetstagaren torde denna istället utgöra ordinärt giftorättsgods och därmed ingå i bodelningen.¹⁵⁰ Vem som är ägare får även

---

¹⁴⁷ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 138.

¹⁴⁸ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 39–40.

¹⁴⁹ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 45–46.

¹⁵⁰ Teleman (2011) s. 77; Agell och Brattström (2018) s. 124.

betydelse för det fall att en arbetstagare önskar ändra i försäkringen efter det att anställningen har avslutats. Om arbetsgivaren är försäkringstagare behöver den anställde ha dennes godkännande för att kunna ändra i försäkringen.¹⁵¹

När försäkringen ägs av arbetsgivaren skapar detta alltså en presumtion för att försäkringen omfattas av 10 kap. 3 § första stycket ÄktB och undantas därmed från bodelningen. Det motsatta gäller om arbetstagaren står som ägare av försäkringen, utgångspunkten är då att den inte omfattas av stycket och därmed ingår i bodelningen.¹⁵² Detta trots att förfoganderätten över försäkringen är starkt begränsad.¹⁵³ Om arbetstagaren i egenskap av till exempel ensam aktieägare har det bestämmande inflytandet över bolaget (arbetsgivaren) bör värdet av tjänstepensionsförsäkringen dock ingå i bodelningen. Detta eftersom arbetstagaren då i praktiken endast behöver samtycke av sig själv för att förfoga över försäkringen.¹⁵⁴

Att en tjänstepensionsrättighet ingår eller undantas från bodelningen beroende på om den ägs av den försäkrade själv eller dennes arbetsgivare har kritiserats i doktrinen på grund av att det riskerar leda till ett slumpartat och svårförutsägbart resultat.¹⁵⁵ Lagstiftaren har dock menat att det är upp till arbetsmarknadens parter att avgöra hur en tjänstepensionsrätt ska behandlas vid bodelning. Detta är något som parterna på arbetsmarknaden styr genom utformningen av de kollektivavtalade tjänstepensionerna.¹⁵⁶

Av 58 kap. 17 § IL framgår att en tjänstepensionsförsäkring endast i begränsade fall kan överlåtas när arbetsgivaren äger försäkringen. Av bestämmelsens första punkt framgår att en överlåtelse får ske till följd av en ändring av anställningsförhållandena. Om arbetstagaren byter arbete ändras anställningsförhållandena och därmed blir det möjligt att överföra en pensionsförsäkring

---

¹⁵¹ Dahlgren, Tiljander, Nilsson (2020) s. 46.

¹⁵² Prop. 1997/98:106 s. 61.

¹⁵³ Jfr. Brattström (2004) s. 309.

¹⁵⁴ Prop. 1997/98:106 s. 61; Brattström (2004) s. 155; Se även Brattström (2003) s. 28 f.

¹⁵⁵ Agell och Brattström (2018) s. 125; Teleman (2016) s. 83 f.

¹⁵⁶ Prop. 1993/94:250 s. 136; Jfr. Agell och Brattström (2018) s. 125.

som ägs av arbetsgivaren till arbetstagaren i enlighet med första punkten.¹⁵⁷ Av bestämmelsens andra punkt framgår att en pensionsförsäkring även får överlåtas på grund av utmätning, ackord eller konkurs och av tredje punkten anges bodelning som ett giltigt skäl för överlåtelse. Förbudet att överlåta en pensionsförsäkring grundar sig i att det ansetts strida mot pensionsändamålet att genom en överlåtelse eller på annat sätt tillägna sig kapitalet i förtid.¹⁵⁸

De begränsningar som finns gällande överlåtande av en tjänstepensionsförsäkring kan få långtgående konsekvenser. I RÅ 2000 not 76 begärde en man förhandsbesked för att få svar på om ett aktiebolag, där mannen hade bestämmande inflytande, kunde överlåta en tjänstepensionsförsäkring till honom utan skattekonsekvenser. Mannens avsikt med överlåtelsen var att tjänstepensionsförsäkringen skulle ingå i en bodelning mellan mannen och hans maka. Regeringsrätten ansåg att en tjänstepensionsförsäkring endast kan överlåtas från arbetsgivaren till den anställde i samband med en ändring av anställningsvillkoren i enlighet med 58 kap. 17 § 1 IL.¹⁵⁹

Som framgått ovan är det således inte alla tjänstepensionsförsäkringar som undantas från bodelningen. En bedömning får göras av omständigheterna i det enskilda fallet. De tjänstepensionsförsäkringar som inte omfattas av bestämmelsen i 10 kap. 3 § första stycket ÄktB, och därmed ingår i bodelningen, torde dock omfattas av jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.¹⁶⁰

5.3.2 Löneväxling

För de arbetstagare som har tjänstepension i sin anställning kan det många gånger vara möjligt att löneväxla. Löneväxling innebär att arbetstagaren byter delar av sin kontanta bruttolön mot en förmån. Genom löneväxling kan den anställde avstå en viss del av sin lön och istället låta den delen gå till att öka tjänstepensionen. Löneskatten på tjänstepensionspremier är lägre än arbetsgi-

---

¹⁵⁷ Brattström (2004) s. 215.

¹⁵⁸ SOU 2015:68 s. 310.

¹⁵⁹ RÅ 2000 not 76.

¹⁶⁰ Teleman (2016) s. 84 fotnot 119; Mål nr. T 1009-17 s. 5.

varavgiften som betalas på den anställdes lön. Därmed kan summan som avsätts till tjänstepensionen bli några procent högre än en eventuell löneökning utan att detta leder till högre kostnader för arbetsgivaren. Under år 2020 är arbetsgivaravgiften på lön 32,42 procent medan den särskilda löneskatten på tjänstepensionsavsättning är 24,26 procent.¹⁶¹

Alla tjänar dock inte på att löneväxla. För att löneväxling ska vara ett fördelaktigt alternativ för den som vill spara extra till pensionen krävs att den anställda har inkomster över brytpunkten för statlig inkomstskatt. Detta under förutsättning att arbetstagaren vid pensioneringstillfället har en lägre inkomst och lägre marginalsatt.¹⁶² Den som har en månadslön på över 44 892 kr per månad (2020) tjänar på att löneväxla. Anledningen till att denna lönenivå bör uppnås är att vissa socialförsäkringsförmåner minskas om lönen blir lägre.¹⁶³

Det är upp till arbetsgivaren och arbetstagaren att avtala om hur mycket lön som genom löneväxling ska avsättas till en högre tjänstepensionsrätt. Den begränsning som finns är att löneväxlingen tillsammans med arbetstagarens övriga tjänstepensionsavsättning inte får överstiga 35 procent av bruttolönen och maximalt 10 prisbasbelopp.¹⁶⁴

Som grupp betraktad har kvinnor lägre lön än vad män har. Utöver skillnader i sysselsättningsgrad påverkas löneklyftan av män och kvinnors olika tim- eller månadslön. År 2019 tjänade kvinnor i genomsnitt 33 500 kronor i månaden, medan männens månadslön uppgick till 37 200 kronor. Dessa skillnader motsvarar ett lönegap på 9,9 procent. Lönegapet har dock stadigt minskat sedan år 2007, då motsvarande siffra låg på 16,3 procent.¹⁶⁵ Eftersom fler män än kvinnor har en månadslön på över 44 892 kronor är det främst män som kan utnyttja löneväxling för att uppnå högre tjänstepensioner.

---

¹⁶¹ Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. 10.

¹⁶² Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. 10

¹⁶³ Weimarsdotter (2015) s. 62.

¹⁶⁴ 28 kap. 3 och 5 §§ IL.

¹⁶⁵ Prop. 2020/21:1 Bilaga 4 s. 16.

En konsekvens av att avdragsrätten för privat pensionssparande slopades år 2016 är att andelen som löneväxlar ökar.¹⁶⁶ En ökad användning av löneväxling aktualiserar frågan om hur makars pensionsrättigheter behandlas vid bodelning. Enligt Brattström bör dock inte löneväxlad pension kunna undantas från bodelningen genom tillämpning av 10 kap. 3 § första stycket ÄktB.¹⁶⁷ Frågan hur en löneväxlad pensionsrätt ska behandlas vid bodelning mellan makar har dock aldrig prövats i domstol. En annan konsekvens av löneväxling och att arbetstagarens inkomster därmed minskar är att ett eventuellt underhållsbidrag vid äktenskapsskillnad också skulle bli lägre.¹⁶⁸

5.4 Privata pensionsrättigheter

Som ovan nämnts är huvudregeln att privat pensionssparande ingår i bodelningen och vad som stadgas i 10 kap. 3 § andra och tredje stycket ÄktB utgör undantagsregler.¹⁶⁹

Syftet med att avsätta pengar till ett privat pensionssparande är att tillgodose ett framtida behov av försörjning. Genom pensionssparandet går det att jämna ut inkomsterna över livet och en önskad inkomstnivå kan säkerställas utan förvärvsarbete på äldre dagar.¹⁷⁰ Det privata pensionssparandet beskrivs ofta som ett komplement till övrigt pensionssparande.¹⁷¹ Vidare kan sägas att nuvärdet av det individuella pensionssparandet är lättare att bestämma än värdet av en pensionsförsäkring. Det individuella pensionssparandets värde uppgår i princip till den totala summan av sparbeloppen, avdrag ska dock göras för latent skatteskuld som kan minska värdet.¹⁷²

---

¹⁶⁶ Agell och Brattström (2018) s. 124; Se även Privata affärer ”Här är allt du behöver veta om löneväxling” <<https://www.privataaffarer.se/har-ar-allt-du-behover-veta-om-lonevaxling/>>, besökt 2020-12-10; SPP, kunskapsnavet ”Därför borde arbetsgivare erbjuda löneväxling 2020” <<https://www.spp.se/kunskapsnavet/tjanstepension-for-foretag/darfor-borde-arbetsgivare-erbjuda-lonevaxling/>>, besökt 2020-12-10.

¹⁶⁷ Agell och Brattström (2018) s. 114 och 124.

¹⁶⁸ Om underhållsbidrag se vidare avsnitt 6.4.

¹⁶⁹ Se avsnitt 4.1.

¹⁷⁰ Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. ii.

¹⁷¹ Pensionsmyndigheten, ”Pensionens alla delar”

<<https://www.pensionsmyndigheten.se/forsta-din-pension/sa-fungerar-pensionen/pensionens-alla-delar>>, besökt 2020-12-01.

¹⁷² Agell och Brattström (2018) s. 128.

5.4.1 Pensionsförsäkring

Bestämmelser om personförsäkringar finns i försäkringsavtalslagen (2005:104), FAL. Hit hör även regler om livförsäkringar och olycksfalls- och sjukförsäkringar. En livförsäkring är en typ av personförsäkring och kan falla ut vid dödsfall eller vid en angiven tidpunkt under en persons livstid.¹⁷³ Vad som karakteriserar livförsäkringar jämfört med annat sparande är att det avtalade försäkringsbeloppet kan utfalla direkt när försäkringen träder ikraft, oavsett hur stora premier försäkringstagaren har betalat in. Detta möjliggörs genom att systemet är kollektivt baserat och bygger på samverkan och riskbedömning av de som tecknat samma försäkring.¹⁷⁴ Själva termen pensionsförsäkring är hämtad ifrån skatterätten och de kvalitativa krav som ställs upp för att en försäkring ska definieras som en pensionsförsäkring finns i IL. Försäkringsbolagens verksamhet regleras av bestämmelserna i försäkringsrörelselagen (1982:713), FRL. I lagen återfinns bland annat bestämmelser vars syfte är att garantera att försäkringsgivaren uppfyller sina skyldigheter gentemot försäkringstagaren.

När en make tecknar en personförsäkring blir denne försäkringens ägare och försäkringstagare.¹⁷⁵ Som huvudregel utgör försäkringen giftorättsgods och ingår därmed i bodelningen.¹⁷⁶ Det belopp som ingår är försäkringens *nuvärde*, trots att det försäkringsbelopp som kan utgå från själva försäkringen inte kommer att vara samma.¹⁷⁷

5.4.2 Individuellt pensionssparande

Den stora skillnaden mellan individuellt pensionssparande och pensionsförsäkring är att det individuella pensionssparandet inte innehåller något försäkringsmoment. Detta innebär att vad som kan utgå från det individuella pens-

---

¹⁷³ 1 kap. 2 § FAL.

¹⁷⁴ Brattström (2004) s. 99 ff.

¹⁷⁵ 1 kap. 4 § FAL.

¹⁷⁶ 7 kap. 1 § ÄktB; 10 kap. 1 § ÄktB.

¹⁷⁷ Agell och Brattström (2018) s. 126.

ionssparandet är saldot på pensionssparkontot. Utbetalningarna från sparandet avser alltid en avtalad tid och kan inte avse en livstid.¹⁷⁸ LIPS infördes den 1 januari år 1994. I lagen regleras det som beträffande försäkringar regleras av FRL och FAL. Syftet med LIPS var att skapa skatterättslig neutralitet mellan individuellt pensionssparande och sparande genom pensionsförsäkringar samt att gynna långsiktigt pensionssparande. Vidare syftade införandet av nya lagregler till att bredda utbudet för privat pensionssparande och öka konkurrensen om pensionssparandet för att skapa en mer kostnadseffektiv marknad.¹⁷⁹

Både förhållandet mellan pensionsspararen och pensionssparinstituten samt regleringen av pensionssparinstituten verksamhet regleras i LIPS. Verksamheten benämns i 1 kap. 2 § LIPS som pensionssparrörelse och ska drivas enligt med de sundhetskrav som finns uppställda i 1 kap. 3 § LIPS. Enligt 1 kap. 4 § LIPS får pensionssparrörelse endast drivas efter tillstånd från Finansinspektionen. Vidare stadgas i 1 kap. 5 § LIPS att tillstånd att driva pensionssparrörelse endast får meddelas värdepappersinstitut.

Vid bodelningen har makarna även möjlighet att avtala om att en pensionsförsäkring eller privat pensionssparande ska hållas utanför bodelningen enligt 10 kap. 4 § tredje stycket ÄktB. Regeln infördes i samband med reformeringen av pensionsrättigheter och bodelning år 1999. Avsikten med bestämmelsen är att tillse så att det inte råder någon oklarhet om avtalsutrymmets omfattning. Vidare syftar regeln till att säkerställa att en överenskommelse mellan makar om en privat pensionsrättighet inte bedöms som en gåva eller eftergift vilken kan angripas av en makes borgenärer.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Brattström (2004) s. 122.

¹⁷⁹ Prop. 1992/93:187 s. 1 och 88 ff.

¹⁸⁰ Prop. 1997/98:106 s. 65.

5.4.3 Avdragsrättens slopande år 2016

Avdragsrätten för premier för pensionsförsäkring och inbetalningar på pensionssparkonto med ett fast belopp begränsades den 1 januari år 2015 genom att beloppet sänktes från 12 000 kr till 1 800 kr per år. Från och med den 1 januari år 2016 slopades avdragsrätten för de flesta helt och hållet. Möjligheten till avdrag finns dock kvar för företagare och personer som saknar tjänstepension i sin anställning. Ett av motiven som man angav för slopad avdragsrätt var att det förväntades leda till ökade skatteintäkter både på kort och medellång sikt.¹⁸¹ Möjligheten till avdrag innebar att det lämnades en skatte kredit för pensionssparandet. Denna skatte kredit betalades sedan tillbaka då de utgående beloppen beskattades. Istället för att beskatta den enskilde vid insättningstillfället sköts alltså skatten upp till dess att pensionen togs ut.¹⁸²

Historiskt sett har skattesubvention för privat pensionssparande utgjort ett incitament för personer att spara privat. Brattström har ställt sig kritisk till lagändringen och starkt ifrågasatt varför inte någon utredning gjordes av vilka familjerättsliga konsekvenser den slopade avdragsrätten skulle medföra. Eftersom kvinnor i genomsnitt tjänar mindre än män innebär detta att kvinnor i högre grad behöver komplettera sin allmänna pension eller tjänstepension med privat pensionssparande. Genom att avdragsrätten slopades minskade incitamenten till privat pensionssparande och en tänkbar följd är de kommer upphöra helt. I förlängningen leder detta till att regeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB om att make i vissa fall får undanta privat pensionsrättighet från bodelning sätts ur spel, trots att reella möjligheter till jämkning föreligger.¹⁸³

---

¹⁸¹ SFS 2015:775 Lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229). Se även prop. 2015/16:1, s. 215 ff. för överväganden. I prop. 2014/15:1, s. 204 ff., presenteras förslaget till en starkt begränsad avdragsrätt och skälen för detta anges.

¹⁸² Prop. 2014/15:1 s. 206.

¹⁸³ Brattström, *Slopad avdragsrätt för privat pensionssparande får familjerättsliga konsekvenser*, publicerad i Mitt i Juridiken 2014-12-02, <<https://www.infotorgjuridik.se/premium/mittijuridiken/opinion/article210274.ece>>.

Sedan avdragsrätten slopades har det inte funnits någon specifik produkt för privat pensionssparande. Traditionellt sett brukar definitionen av ett pensionssparande vara en sparprodukt förenad med avdragsrätt. Idag är Sverige ett av få länder som inte stimulerar privat pensionssparande genom avdragsrätt mot inkomstbeskattning.¹⁸⁴ För den som önskar spara privat har branschen och Pensionsmyndigheten istället rekommenderat investeringssparkonto (ISK) eller kapitalförsäkring.¹⁸⁵ ISK är en ren sparform utan försäkringsinslag där man kan spara till exempel aktier och fonder. I ett ISK utgår ingen skatt på vinsten. Istället betalar man en årlig schablonskatt baserad på det sammanlagda värdet av tillgångarna.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. 1.

¹⁸⁵ Pensionsmyndigheten, *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?* s. 1.

¹⁸⁶ Skatteverket, ”Skatt på investeringssparkonto”

<<https://www.skatteverket.se/privat/skatter/vardepapper/investeringssparkontoisk.4.5fc8c94513259a4ba1d800037851.html>>, besökt 2020-11-12.

6 Bodelningskorrektiv, underhåll och vederlag

6.1 Inledning

En strikt tillämpning av likadelningsprincipen kan, som tidigare nämnt, leda till orättvisa resultat. För att motverka stötande och oskäligen utfall har lagstiftaren ställt upp undantagsregler som gör det möjligt att frångå huvudprincipen om likadelning. Sådana regler som kunde tillämpas som bodelningskorrektiv fanns redan i 1920 års GB.¹⁸⁷

När det gäller bodelning av makars pensionsrättigheter är skevdelningsregeln, den särskilda jämningsregeln, underhållsregleringen och vederlagsregeln av särskild vikt. I propositionen till reformeringen av pensionsrättigheter och bodelning hänvisar lagstiftaren till dessa regler för att jämna ut olikheter och motverka snedfördelning av makars pensionsskydd. Reglerna verkar för att förbättra situationen för en make som har dåligt pensionsskydd och själv saknar möjligheter att förbättra skyddet.¹⁸⁸ Förklaringen till att det finns två olika skälighetsregler (12 kap. 1 § ÄktB och 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB) är att skevdelningsregeln endast tar sikte på att åtgärda situationen där den ena maken har mer giftorätts gods än den andre maken. 12 kap. 1 § ÄktB kan således inte avhjälpa en oskäligen bodelningssituation till förmån för den ekonomiskt sett svagare maken. Härvid kan istället regleringen i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB tillämpas.¹⁸⁹

6.2 Den allmänna skevdelningsregeln

Ett nytt stadgande för att motverka oskäligen bodelningsresultat tillkom år 1973 genom jämningsregeln i 13 kap. 12 a § GB.¹⁹⁰ Denna bestämmelse är

---

¹⁸⁷ Ryrstedt (1998) s. 126.

¹⁸⁸ Prop. 1997/98:106 s. 1.

¹⁸⁹ Prop. 1997/98:106 s. 41 ff.

¹⁹⁰ Teleman (2016) s. 169.

föregångare till skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB. Enligt 13 kap. 12 a § GB kunde en delning enligt huvudregeln frångås, om den framstod som uppenbart obillig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och äktenskapets längd. 12 kap. 1 § ÄktB skiljer sig från 13 kap. 12 a § GB genom att förutsättningarna för att skevdelning ska tillämpas har luckrats upp.¹⁹¹

Skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB innebär att det är möjligt att jämka resultatet vid bodelning om en likadelning skulle leda till ett oskäligt resultat. Rätten till skevdelning är en begränsning av giftorättsgemenskapen.¹⁹² Jämkningsregeln görs till förmån för den make som äger mest giftorättsgods så att denne kan behålla mer av sin egendom. Regeln ger alltså ingen möjlighet för den ekonomiskt sett svagare maken att överta egendom från den andre. Syftet med skevdelningsregeln är att förhindra att en make efter ett kort äktenskap ”skiljer sig till” pengar.¹⁹³

Av bestämmelsen framgår att hänsyn särskilt ska tas till äktenskapets längd, men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Genom regelns utformning markeras att den i första hand är avsedd att tillämpas på kortvariga äktenskap. Detta beror på att det framförallt är vid sådana äktenskap som en likadelning kan framstå som oskälig. Vid sidan av äktenskapets längd ska även makarnas ekonomiska förhållanden vägas in i bedömningen. Genom tillägget omständigheterna i övrigt markeras dock att det ska göras en helhetsbedömning av makarnas ekonomiska förhållanden när jämkningsfrågan prövas. Det kan exempelvis vara så att längden på äktenskapet och makarnas ekonomiska förhållanden talar mot att en jämkning ska göras samtidigt som andra omständigheter trots allt medför att en jämkning ska ske. I propositionen anges att man till exempel kan beakta det sätt på vilket den ekonomiska situationen i äktenskapet uppstått. Makarnas utbildnings- och karriärstatus samt hälsa kan också vara av betydelse. I motiven framhålls alltså att det ska göras en helhetsbedömning av makarnas förhållanden.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ Agell och Brattström (2018) s. 203.

¹⁹² Teleman (2011) s. 22.

¹⁹³ Prop. 1986/87:1 s. 184 ff.

¹⁹⁴ Prop. 1986/87:1 s. 185.

Dessa motivuttalanden visar på att det finns en tydlig önskan från lagstiftarens sida redan i förarbetena om att skapa en regel som lämnar ett större utrymme för en skönsmässig bedömning. En konsekvens av att jämningsregeln fick en mer skönsmässig uppbyggnad är dock att vaga riktlinjer om regelns tillämpningsområde lämnades till rättstillämparen. Det finns dock ett par vägledande direktiv för hur bedömningen ska göras. Jämning ska bara ske i undantagsfall.¹⁹⁵ Vidare anges i motiven att jämning bara ska bli aktuellt om det finns en betydande skillnad mellan makarnas nettoförmögenheter.¹⁹⁶

6.3 Den särskilda jämningsregeln

Enligt 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB kan privat pensionssparande helt eller delvis undantas från bodelningen, om det med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt om hela beloppet ingick. Som framgår av bestämmelsen omfattas endast privat pensionssparande som uppfyller kraven för individuellt pensionssparande och pensionsförsäkring. Därmed faller till exempel kapitalförsäkringar och ISK utanför bestämmelsen.

Rekvisiten i 12 kap. 1 § ÄktB och 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB skiljer sig åt på så sätt att det sistnämnda lagrummet endast anger att det är makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt som ska räknas in i skälighetsbedömningen. I skevdelningsregeln nämns även äktenskapets längd som en faktor vilken ska tillmätas betydelse. I propositionen till 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB anges att den make med minst giftorättsgods inte rimligen ska få åberopa att det varit ifråga om ett kort äktenskap som skäl för undantaget av en privat pensionsrättighet.¹⁹⁷ Därmed nämns inte äktenskapets längd som en faktor för undantagande av privata pensionsförsäkringar. Vid skälighetsbedömningen ska alltså makarnas ekonomiska förhållanden och

---

¹⁹⁵ Prop. 1986/87:1 s. 184.

¹⁹⁶ Prop. 1986/87:1 s. 187.

¹⁹⁷ Prop. 1997/98:106 s. 43.

omständigheterna i övrigt beaktas, ingen omständighet anges som mer viktig.¹⁹⁸

Gällande relevanta ekonomiska förhållanden uttalas i propositionen att det finns anledning att beakta pensionsrättighetens värde i förhållande till makarnas övriga nettotillgångar. Om pensionsrättighetens värde är litet anses det sällan oskäligt att det igår i bodelningen. När den privata pensionsrättighetens värde är stort i förhållande till makarnas övriga tillgångar torde inte heller detta ge anledning till att tillämpa jämningsregeln, om inte den andre maken har en likartad pensionsrättighet som undantas från bodelningen. Vidare anges att det bör beaktas om den make som inte äger den privata pensionsrättigheten kommer att stå helt eller nästan egendomslös efter bodelningen, om försäkringen eller sparkontot undantas. Hur makarna har sitt pensionsskydd ordnat är av särskild betydelse för bedömningen.¹⁹⁹ Härvid kan konstateras att jämkning till exempel kan komma ifråga när den ena maken säkrat sin pension genom pensionsförsäkring eller ett individuellt pensionssparande samtidigt som den andre maken har ett motsvarande pensionsskydd inom ramen för det allmänna pensionssystemet eller sin tjänstepension och att makarna i övrigt är någorlunda jämbördiga ekonomiskt sett.²⁰⁰

När en bedömning görs av omständigheterna i övrigt, har det i motiven angetts, att jämkning i normala fall inte blir aktuellt när pensionssparandet mer framstår som en kapitalplacering och ett skatteplaneringsinstrument snarare än ett normalt pensionsskydd. Det finns även anledning att beakta huruvida en make utnyttjat möjligheten att inom premiereservsystemet överföra en pensionsrätt till den andre maken. Vidare bör hänsyn tas till hur uppbyggnaden av den privata pensionsrättigheten har finansierats och om ägandemaken har sociala skäl eller ett särskilt behov av pensionsförsäkringen eller pensionssparkontot. Slutligen har departementschefen framhållit att det bör kunna

---

¹⁹⁸ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 10 kap. 3 § ÄktB, under rubriken *Tredje stycket*, JUNO.

¹⁹⁹ Prop. 1997/98:106 s. 63.

²⁰⁰ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 10 kap. 3 § ÄktB, under rubriken *Tredje stycket*, JUNO.

beaktas vilka bodelningsregler som varit gällande när den största delen av det privata pensionssparandet har byggts upp.²⁰¹ I propositionen accentueras vikten av att frågan avgörs genom en helhetsbedömning av makarnas ekonomiska förhållanden. Vid bedömningen kan olika omständigheter tala i olika riktningar och också balansera varandra i det enskilda fallet.²⁰²

I propositionen till reformeringen av pensionsrättigheter och bodelning anfördes att den nya regleringen möjliggör ett mer flexibelt system för att i så många enskilda fall som möjligt få till stånd rättvisa bodelningsresultat. I större utsträckning än tidigare öppnas upp för skälighetsbedömningar i enskilda fall.²⁰³ Samtidigt är jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB avsedd att ha ett restriktivt tillämpningsområde.²⁰⁴ Detta är något som har ifrågasatts av Agell och Brattström som menar att det är en självklarhet att undantagsregler i sig har begränsade tillämpningsområden – annars vore de inte undantagsregler. Agell och Brattström menar att när man inför en reglering som är byggd på en skälighetsbedömning bör man inte ställa upp krav på att denna skälighetsbedömning görs på ett särskilt restriktivt sätt. Skälighetsbedömningen i sig syftar ju till att skapa rättvisa mellan två parter (makarna) och bedömningen bör då varken ske mer restriktivt eller extensivt utan stöd av goda och hållbara resonemang.²⁰⁵

Istället för att införa en helt ny bestämmelse hade en möjlig väg att gå kunnat vara att utöka tillämpningsområdet i 12 kap. 1 § ÄktB. Utredningen om ändrade bodelningsregler övervägde att föreslå att jämningsutrymmet i 12 kap. 1 § skulle utvidgas så att den make med det bästa pensionsskyddet i vissa fall skulle kunna tvingas lämna ifrån sig mer egendom till den andre än vid en hälftindelning. Förslaget lades dock aldrig fram eftersom utredningen kom fram till att risken för snedfördelning av makars pensionsskydd inte var ett

---

²⁰¹ Prop. 1997/98:106 s. 64.

²⁰² Prop. 1997/98:106 s. 64.

²⁰³ Jfr. Prop. 1997/98:106 s. 56; Teleman (2016) s. 86.

²⁰⁴ Prop. 1997/98:106 s. 42.

²⁰⁵ Agell och Brattström (2018) s. 215; Jfr. Teleman (2016) s. 87.

tillräckligt starkt skäl för att frånga likadelningsprincipen.²⁰⁶ Regeringen instämde i utredningens slutsats och konstaterade att jämningsutrymmet i 12 kap. 1 § ÄktB inte borde utsträckas.²⁰⁷ Därmed behövdes en särskild jämningsbestämmelse som kunde korrigera oskäligen bodelningsresultat i de fall där skevdelningsregeln inte kunde användas.²⁰⁸ Att uttrycka ett behov av en särskild jämningsregel, sedermera 10 kap. 3 § tredje tycket ÄktB, och sedan ge den en så pass restriktiv utformning ter sig enligt mig något märkligt. Frågan väcks hur många fall i praktiken som regeln tillämpas på. Brattström har framhållit att motsvarande uttalanden om restriktivitet gällande till exempel 12 kap. 1 § ÄktB och 12 kap. 3 § ÄktB har fått stor inverkan på rättstillämpningen och litteraturen på området.²⁰⁹

6.4 Underhållsbidrag

Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad fick sin nuvarande utformning vid 1978 års lagstiftningsarbete gällande underhållsreglerna. Arbetet resulterade i en kodifiering av de principer som tidigare utkristalliserats i praxis. Utgångspunkten är, enligt 6 kap. 7 § första stycket ÄktB, att varje make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Försättningen av lagrummet ger dock en möjlighet till underhållsbidrag i två fall.²¹⁰

Enligt 6 kap. 7 § andra stycket ÄktB kan en make beviljas underhållsbidrag under en övergångstid. Vidare kan underhållsbidrag utan tidsbegränsning beviljas enligt 6 kap. 7 § tredje stycket ÄktB. Härvid krävs att maken har svårigheter att försörja sig själv efter ett långvarigt äktenskap eller att det finns andra synnerliga skäl. Bestämmelsen försågs med ett tillägg år 1998, nämligen att vid prövning av om rätten till underhållsbidrag ska utgå, ska hänsyn tas om den ena maken behöver bidrag för att skaffa sig pensionsskydd. Tillägget kom i samband med reformen av bodelning och pensionsrättigheter och

---

²⁰⁶ SOU 1995:8 s. 75.

²⁰⁷ Prop. 1997/98:106 s. 46.

²⁰⁸ Prop. 1997/98:106 s. 42.

²⁰⁹ Brattström (2004) s. 149 fotnot 170; Jfr. Grauers (2016) s. 85.

²¹⁰ Agell och Brattström (2018) s. 62.

syftet med bestämmelsen var att uppmärksamma parter och domstolar på att det vid prövning av underhållsfrågan är nödvändigt att fästa vikt vid brister i den ekonomiskt sett svagare makens pensionsskydd. Härvid underströk lagstiftaren dock att syftet inte var att frånga de grundläggande principerna för underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Avsikten var alltså inte att utvidga underhållsrätten för en frånskild make.²¹¹ Därmed tycks kravet på orsakssamband mellan äktenskapet och svårigheten att försörja sig själv kvarstå.²¹² Bestämmelsen skulle endast ta sikte på fall där det fanns skäl för att förbättra pensionsskyddet för den ekonomiskt svagare och underhållskrävande maken.²¹³ Ryrstedt menar att trots detta synes en förändrad rättstillämpning ändå åsyftas. Genom att lyfta fram pensionens betydelse för underhållsfrågan ville man uppmärksamma brister i en ekonomiskt svagare makes pensionsskydd. Därmed tillerkänns behovet av underhåll som ersättning för låg pension.²¹⁴ För att en make ska kunna tillerkännas underhållsbidrag för att erhålla pensionsskydd behöver det således finnas en koppling innebärande att äktenskapet har orsakat underhållsbehovet. En typsituation torde vara den traditionella fördening av arbetsuppgifterna inom familjen som innebär att kvinnan tar större ansvar för hem och barn, detta kanske leder till att hon helt eller delvis avstår från förvärvsarbete under en längre tid. Följden blir att kvinnan inte tjänar in pensionsrättigheter i samma omfattning som mannen. Familjeekonomi går runt genom att mannen bär en tyngre del av försörjningsbördan under den förvärvsaktiva tiden. I denna situation utgår säkerligen makarna från att de även efter pensioneringen ska leva på samma ekonomiska standard och dela resurserna mellan sig. Om makarna däremot skiljer sig har kvinnan dock generellt sett små möjligheter att förbättra sitt egna pensionsskydd.²¹⁵

Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad ska betalas fortlöpande enligt 6 kap. 8 § ÄktB. Bestämmelsen stadgar dock att om det finns särskilda skäl,

---

²¹¹ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 6 kap. 7 § ÄktB, JUNO.

²¹² Se ovan nämnda NJA 1998 s. 238.

²¹³ Prop. 1997/98:106 s. 57.

²¹⁴ Ryrstedt (1998) s. 428.

²¹⁵ Jfr. Prop. 1997/98:106 s. 18.

såsom att den underhållsberättigade är i behov av pensionsskydd, får domstolen bestämma att underhållsbidraget ska utgå med ett engångsbelopp. Exempelfieringen om pensionsskydd såsom ett särskilt skäl i 6 kap. 8 § ÄktB infördes i samband med tillägget om pensionsskydd i 6 kap. 7 § ÄktB under pensionsreformen.²¹⁶ Av 62 kap. 7 § 2 IL framgår att underhållsbidrag till make är avdragsgill från den underhållsskyldige makens inkomst. Samtidigt tas beloppet upp till beskattning hos den mottagande maken enligt 10 kap. 2 § 2 IL. Vidare ska framhållas att syftet med underhållsbidraget är att makarna ska kunna försörja sig som pensionärer och inte att de ska ges samma ekonomiska möjligheter. Om den ena maken skulle vara i behov av underhållsbidrag förutsätter det, för att underhållsbidrag ska kunna utgå, att den andre maken har ekonomisk förmåga att utge underhållsbidrag. En make kan ha det bättre ekonomiskt ställt som pensionär än den andre maken men ändå sakna förmåga att utge underhållsbidrag. När en bedömning ska göras av en persons förmåga att utge underhållsbidrag efter skilsmässa måste man ofta bortse från pensionsrättigheter, på grund av att det dröjer innan dessa omvandlas till pensionsutbetalningar. Maken förfogar inte över pensionskapitalet förrän det betalats ut.²¹⁷ Frågan om underhållsskyldighet har endast prövats ett fåtal gånger i högsta instans sedan 6 kap. 7 § ÄktB fick sin nuvarande utformning år 1978. Eftersom regleringen innebär en kodifikation av äldre praxis kan dock rättsfall innan år 1978 ge en viss vägledning.²¹⁸

För det fall ett engångsunderhåll förfallit till betalning före bodelningen ska, om makarna inte enats om något annat, det erläggas vid bodelningen enligt 11 kap. 6 § ÄktB. Frågan om en makes skyldighet att utge engångsunderhåll ska alltså ha avgjorts före bodelningen.²¹⁹ Då engångsbeloppet regleras vid bodelningen ska det utgå av sådan egendom som den underhållsskyldige maken har rätt till utöver det som krävs för täckandet av dennes skulder. Skulden för engångsunderhållet beaktas alltså inte vid täckningsberäkningen. Engångsunderhållet kan erläggas med pengar eller med annan egendom enligt

---

²¹⁶ Agell och Brattström (2018) s. 67 ff.; prop. 1997/98:106 s. 30 och 47.

²¹⁷ Brattström (2004) s. 152.

²¹⁸ Agell och Brattström (2018) s. 67.

²¹⁹ 11 kap. 6 § ÄktB; Teleman (2016) s. 192.

bestämmelserna omlottläggning. Denna koppling mellan bodelning och underhåll beror dels på att underhållsskyldigheten har sin grund ur äktenskapet, dels på att underhåll i enskilda fall syftar till att motverka oskäligen bodelningsresultat.²²⁰

I förarbetena till regeländringarna om pensionsrättigheter och bodelning framhålls att engångsunderhåll i enskilda fall kan betalas ut som ett rent bodelningskorrektiv. Engångsunderhåll som bodelningskorrektiv kan tillgripas när egendomsfördelningen efter äktenskapets upplösning blir mycket ojämn och detta inte kan rättas till med hjälp av ÄktBs andra bodelningskorrektiv.²²¹ Det är inte helt klart vad kopplingen till underhållsreglerna betyder för möjligheten att utdöma engångsunderhåll såsom ett bodelningskorrektiv. Frågan är vilken betydelse domstolen kommer att tillmäta en mycket ojämn egendomsfördelning mellan makarna. Möjligen ställs lägre krav i de fall där underhållsbidrag ska användas som bodelningskorrektiv.²²² Idén om underhållsbidrag som bodelningskorrektiv är inte helt förenlig med tanke på den snäva utformning som underhållsreglerna fick år 1978 och med kravet på orsaksamband mellan underhållsbehovet och förhållandena under äktenskapet.²²³ Teleman är kritisk till införandet av underhållsbidrag som bodelningskorrektiv. Jämkningsenligt 12 kap. 1 § ÄktB kan inte tillämpas på tillgångar som är enskilda på grund av föreskrift vid gåva eller testamente. Genom att då använda sig av engångsunderhåll för att korrigera en likadelning är enligt Teleman ett sätt för lagstiftaren att införa en jämningsmöjlighet bakvägen.²²⁴ I förarbetena till ÄktB har departementschefen uttalat att sådana jämningskorrektiv mot givare eller testators vilja torde utgöra ett brott mot sedvanliga principer för rättshandlingar av den karaktären. En givare eller testator borde kunna vara säker på att dennes villkor och vilja respekteras.²²⁵ Enligt Teleman och Tottie bör det därmed sällan vara oskäligt att lämna sådan egendom, som

---

²²⁰ Teleman (2016) s. 191 f.

²²¹ Prop. 1997/98:106 s. 58.

²²² Ryrstedt (1998) s. 170.

²²³ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 6 kap. 7 § ÄktB, *under rubriken bodelningskorrektiv*, JUNO; Ryrstedt (1998) s. 170.

²²⁴ Teleman (2011) s. 179.

²²⁵ Prop. 1986/87:1 s. 78.

gjorts till enskild genom förskrift av tredje man, utan beaktande vid bodelningen.²²⁶

Vidare har regeringen framhållit att det även fortsättningsvis krävs betydligt starkare skäl för underhållsbidrag än för att bestämmelserna om jämkning i 10 kap. 3 § och 12 kap. 1 § ÄktB ska tillämpas. Utgångspunkten är att det ska föreligga synnerliga skäl för att underhållsbidrag ska utgå även efter en omställningsperiod.²²⁷ En viktig skillnad mellan underhållsbidrag och bestämmelserna om jämkning är att bodelningsförrättaren inte har mandat att avgöra underhållsfrågan. Ett underhållsbidrag kan fastställas genom avtal mellan makarna eller genom dom. Detta innebär att om makarna är oense huruvida underhållsbidrag ska utgå eller inte får frågan hänskjutas till domstolen.²²⁸

6.5 Vederlag

I 1920 års GB fanns en reglering som stadgade att vardera make var skyldig att vårda sitt giftorättsgods, så att det inte otillbörligen minskade till den andre makens förfång.²²⁹ ÄktB innehåller inte, till skillnad från GB, någon uttrycklig bestämmelse om en makes vårdnadsplikt. I propositionen till ÄktB angavs att det ökade förvärvsarbetet bland kvinnor har gjort makar överlag mer självständiga gentemot varandra och därmed också mindre beroende av de ekonomiska garantier som vederlagsreglerna tillhandahållit. Vederlagsregler, av den typ som stipulerats i GB ansågs därmed ha spelat ut sin roll.²³⁰ Lagstiftaren ville för den sakens skull dock inte lämna fältet helt oreglerat och anförde att det även fortsättningsvis skulle finnas behov av bestämmelser för att kunna rätta till effekten av illojala transaktioner som en make företar inför en kommande äktenskapsskillnad i syfte att minska det egna giftorättsgodset.²³¹

---

²²⁶ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 6 kap. 7 § ÄktB, *under rubriken bodelningskorrektiv*, JUNO.

²²⁷ Prop. 1997/98:106 s. 52.

²²⁸ Agell och Brattström (2018) s. 202.

²²⁹ 6 kap. 3 § GB.

²³⁰ Prop. 1986/87:1 s. 48 ff.

²³¹ Prop. 1986/87:1 s. 171.

Vederlagsregeln i 11 kap. 4 § ÄktB stadgar att bodelningen ska korrigeras om den ena maken inom tre år före ansökan om äktenskapsskillnad förfogat över sitt giftorättsgods på det sätt som anges i lagtexten. När bestämmelsen utformades gällde tidsfristen ett år innan talan om äktenskapsskillnad väckts. Denna tidsfrist ansågs inom kort vara alltför snäv och därmed förlängdes den till tre år.²³² Detta med förhoppning om att motverka illojala skilsmässoplaneringar.²³³

När bestämmelsen tillämpas på situationen där en make genom gåva minskat sitt giftorättsgods eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom görs korrigeringen enligt följande. Vid bodelningen beräknar man den andre makens andel i boet som om det giftorättsgods som undantogs av den förstnämnda maken istället hade ingått.²³⁴ Vid utformningen av lagtexten ville man undvika att en makes avsikt med åtgärden behövde utredas. Bestämmelsen pekar istället ut vissa slags förfoganden och transaktioner som en tillräcklig grund för att vederlag ska komma att bli aktuellt. Tanken var alltså att ge regleringen en mer objektiv utformning än tidigare. Därmed omfattas även kompensationsfria eller jämförliga minskningar av giftorättsgods exempelvis gåvor, som ägt rum en kortare tid före äktenskapsskillnaden.²³⁵

En annan förutsättning för bestämmelsens tillämpning är att en makes minskning av sitt giftorättsgods skett i *inte obetydlig omfattning*. I propositionen uttalas att man bör se till relativa tal istället för absoluta. Om minskningen uppgår till mer än 10 procent av givarens giftorättsgods bör detta vara tillräckligt. Om värdet av en makes giftorättsgods är stort, kan även lägre procenttal räcka för att minskningen skett i *inte obetydlig omfattning*.²³⁶

---

²³² Prop. 1989/90:30 s. 6 ff. och 16.

²³³ Agell och Brattström (2018) s. 196.

²³⁴ Agell och Brattström (2018) s. 196.

²³⁵ Tottie och Teleman (2020) kommentaren till 11 kap. 4 § ÄktB, JUNO.

²³⁶ Prop. 1986/87:1 s. 172.

Enligt 11 kap. 4 § andra stycket ÄktB framgår att vad som sägs i första stycket om enskild egendom även ska gälla sådana rättigheter som enligt 10 kap. 3 § ÄktB inte ska ingå i bodelning. Därmed omfattas bland annat pensionsrättigheter. Av 11 kap. 4 § andra stycket sista meningen ÄktB framgår att om en make använt sitt giftorättsgods till att öka sitt privata pensionssparande kan kompensation utgå även om den andre maken samtyckt till åtgärden. Denna regel torde därmed bli tillämplig på situationen där en make genom löneväxling avstått från en intjänad rätt till lön för att istället öka sin tjänstepension.²³⁷

Vidare finns en kompletterande regel i 13 kap. 4 § ÄktB som innebär att om en makes andel beräknats som om en pensionsförsäkring eller individuellt pensionssparande ingått och maken vid bodelningen inte kan få ut sin andel, är försäkringsgivaren skyldig att av försäkringstagarens tillgodohavande betala tillbaka det som fattas. Denna återbetalning får göras direkt till försäkringstagarens make och den skatterättsliga regleringen förhindrar inte en sådan återbetalning.²³⁸

---

²³⁷ Agell och Brattström (2018) s. 197.

²³⁸ 58 kap. 18 § tredje stycket IL.

7 Analys

7.1 Inledning

Det avslutande kapitlet i detta examensarbete består av en analys av det material som presenterats tidigare i framställningen. Kapitlet avslutas i sin tur med några avslutande reflektioner i ett slutord.

Det kan inledningsvis konstateras att det många gånger är lätt att framföra kritik avseende ett befintligt regelsystem. Detta innebär dock inte att det finns enkla lösningar på problemet. Genom att olika rättsområden och principer inverkar på hur makars pensionsrättigheter behandlas är det svårt för reglerna att i alla avseenden nå ett samspel. Med detta sagt är förhoppningen med min analys att i någon mån bidra till debatten och kasta nytt ljus över de frågor som analyseras.

7.2 Likadelning och jämkning

Sedan 1920 års GB har likadelningsprincipen varit rådande i svensk rätt och det har gått ett antal år sedan principen diskuterades i motiven till ÄktB. I förarbetena till ÄktB konstaterade man att utvecklingen går mot ökad jämställdhet och att betydande förändringar skett både i familjemönster och samhällsförhållanden sedan GBs införande.²³⁹ Det råder fortfarande inte ekonomisk jämställdhet mellan könen trots den goda utvecklingen och det faktum att löneklyftan mellan män och kvinnor minskar för varje år som går.²⁴⁰

Regeringen använde likadelningsprincipen för att motivera de bestämmelser som lades fram under reformeringen av pensionrättigheter och bodelning. I den mån bestämmelserna skulle medföra oönskade konsekvenser förlitade man sig på att bodelningskorrektiven skulle kunna användas för att motverka

---

²³⁹ Se avsnitt 1.1 och 5.4.3.

²⁴⁰ Se avsnitt 5.3.2.

oskäligen bodelningsresultat.²⁴¹ Utifrån detta syfte, att motverka oskäligen bodelningar, är det anmärkningsvärt hur snävt utformade bodelningskorrektiven faktiskt är. Under lagstiftningsprocessen uttryckte flera remissinstanser oro för att effekten av den särskilda jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB skulle bli att den skulle komma att tillämpas på ett stort antal fall. Så blev det inte. I propositionen betonade lagstiftaren restriktiviteten i bestämmelsens tillämpningsområde. Denna restriktivitet är något som Agell och Brattström har ställt sig frågande till. Uttalandet om att jämningsregeln ska tillämpas restriktivt väcker frågor om vad denna restriktivitet närmre innebär och hur långt den sträcker sig. Syftet med att införa jämningsregeln var att korrigera oskäligen bodelningsresultat främst i de fall där skevdelningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB inte kan användas. Genom att betona restriktiviteten i jämningsregelns tillämpningsområde tycks det som att hårda krav ställs för att privata pensionsrättigheter ska få undantas. Skevdelningsregeln kan inte tillämpas till förmån för den fattigare maken. Vidare har lagstiftaren uttalat att betydligt högre krav ställs för att underhållsbidrag ska kunna utdömas än för en tillämpning av jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB.²⁴² Därmed tycks skyddet för en ekonomiskt sett svagare make i praktiken vara förhållandevis lågt. Det kan även konstateras att vägledande praxis på området saknas, vilket tyder på att jämningsregeln sällan tillämpas. Utifrån det ovan anförda håller jag med om den kritik som Agell och Brattström framför mot bestämmelsens restriktivitet.

Ett av syftena med att undanta privat pensionssparande från bodelning är att det kan föreligga ett behov av att utjämna pensionsrättigheter mellan makar. Som grupp betraktad tjänar kvinnor mindre än män och lägre förvärvsinkomster leder till lägre allmän pension och tjänstepension.²⁴³ De som har små möjligheter att få ett tillfredsställande pensionsskydd genom allmän pension och tjänstepension kan komplettera detta med ett privat pensionssparande. För att utjämna makars pensionsrättigheter kan det vara nödvändigt att den make

---

²⁴¹ Se avsnitt 4.3.

²⁴² Se avsnitt 6.4.

²⁴³ Prop. 1997/98:106 s. 18; Ds 2016:19 s. 12 ff.

med svagt pensionsskydd får undanta sitt privata pensionssparande från bodelningen. Då är det av vikt med en flexibel jämningsregel som inte tillämpas alltför restriktivt. Det finns en risk att nuvarande reglering missar situationer där det kan finnas ett behov att utjämna pensionsrättigheter mellan makar. Ett typexempel torde vara ett fall där en make har höga tjänstepensionsrättigheter som undantas från bodelningen men där hans hustru ombesörjt sitt pensionssparande med mer modesta privata pensionslösningar som därmed ingår i delningen.

Ett annat exempel på fall där nuvarande reglering kan leda till oönskade resultat är då tjänstepensionsförsäkringar blir överlåtna till arbetstagare genom förhållandevis slumpartade omständigheter. Som exempel kan nämnas om arbetsgivaren går i konkurs.²⁴⁴ Dessa omständigheter blir sedermera avgörande för huruvida tjänstepensionsförsäkringen ska ingå i bodelningen eller inte. Ännu mer skev blir utgången om man ponerar att den make vars tjänstepensionsförsäkringar genom slumpartade omständigheter blivit överlåtna till denne, är gift med en make som har omfattande pensionskapital i arbetsgivarens tjänstepensioner. I denna situation kommer den make med mindre tjänstepension bli tvungen att dela med sig till den make som har mer tjänstepension. Det säger sig självt att detta, utifrån ett likadelningsperspektiv, knappast är en tillfredsställande ordning.

I motiven till ÄktB lyfte lagstiftaren fram vikten av att äktenskapslagstiftningen ska kunna förstås av den enskilde. Regler om makars egendomsförhållanden har stor betydelse för de flesta människor och det är viktigt att var och en kan sätta sig in i vad reglerna innebär.²⁴⁵ Risken med olika regler om jämkning kan tänkas vara att det leder till osäkerhet och svårighet att i förväg säkert bedöma ett framtida bodelningsresultat. Utifrån detta perspektiv kan man ifrågasätta om sådana regler gör mer skada än nytta. Jämningsreglerna bygger på skönsmissiga bedömningar vilket är positivt på det sätt att de kan

---

²⁴⁴ Se avsnitt 5.3.1.

²⁴⁵ Se avsnitt 2.2.

användas på olika situationer. Nackdelen är att vaga riktlinjer lämnas till rättstillämpningen. Även om lagstiftaren på flera ställen betonat att jämningsmöjligheterna ska tillämpas restriktivt kan det faktum att jämningsmöjligheter finns medföra att en make utsätts för påtryckningar av den andre maken. Detta kan i sin tur leda till att maken går med på eftergifter som inte är rättsligt motiverade, i synnerhet om denne saknar ombud. Detta rimmar illa med några av de syften som lagstiftaren angav med att behålla likadelningsprincipen, nämligen att bevara enkelheten i tillämpningen och uppnå ekonomisk rättvisa. Jämningsreglerna fyller dock en avgörande betydelse för att i den mån det är möjligt väga upp för sådana oskäliga resultat som riskerar att uppstå till följd av en strikt tillämpning av likadelningsprincipen.

Utifrån vad som anförts ovan kan man ifrågasätta hur väl syftena bakom likadelningsprincipen uppnås genom att dra in privata pensionsrättigheter i bodelning. Enligt motiveringen i propositionen bör ÄktBs regler om makars egendom utgå ifrån den faktiska utvecklingen och likadelningsprincipen är den delningsprincip som gynnar kvinnor mest. Verkligheten ser dock ut på ett annat sätt eftersom det är mest kvinnor som pensionssparar privat och inte i lika hög grad som män når upp till den inkomstnivå där lönevaxling är fördelaktigt. Särskilt tvivelaktigt borde det vara att i en bodelning räkna in en sådan privat pensionsrättighet som förvärvats av en make innan äktenskapets ingående. Utifrån detta perspektiv framstår tankarna bakom en återgångsdelning som mer rimligt när det gäller pensionssparandet.²⁴⁶

7.3 Var make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad

I förarbetena som ligger till grund för underhållsregleringen betonas vilken restriktiv syn lagstiftaren har på underhåll. Huvudtanken synes vara att underhållsbidrag som bodelningskorrektiv sällan ska användas. En mycket restriktiv syn på underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad bekräftas även av HD i NJA 1998 s. 238. I samband med reformeringen av pensionsrättigheter

---

²⁴⁶ Se mer under avsnitt 7.4.

och bodelning lades det till i 6 kap. 7-8 §§ att man vid prövning av underhållsfrågan måste uppmärksamma brister i den ekonomiskt svagare makens pensionsskydd. Syftet var att göra parter och domstolar uppmärksamma på detta vid prövningen. Härvid kan skönjas en viss motsättning. Genom att en make kan bli tvungen att dela med sig av sin pension genom underhållsbidrag kolliderar detta med utgångspunkten om att vardera make ska svara för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Pensionen ses som en förlängning av lönen och fordran på lön är något som undantas från bodelningen.

Det kan vidare konstateras att det finns oerhört lite praxis på området. Även om utdömande av underhållsbidrag är synnerligen ovanligt innebär detta dock inte att regleringen inte får verkan på annat sätt. Det är möjligt att tänka sig att ett eventuellt underhållsbidrag kan användas som förhandlingsargument när parter når förlikningar i bodelningstvister. Därmed kan tankarna bakom underhållsregleringen om skydd för en ekonomiskt svagare make få genomslagskraft i privata förlikningsavtal mellan parterna. Givetvis förutsätter detta att makarna eller, i förekommande fall, deras ombud känner till regleringen. Att det finns så sparsamt med praxis kan, mot bakgrund av ovanstående, därmed bero på att frågan aldrig når domstol. I de allra flesta fall är det bättre för parterna att komma överens och på så sätt undvika långdragna och kostsamma domstolsprocesser. Dyra rättegångskostnader kan innebära ett hårt slag mot privatpersoners ekonomi och därmed erbjuder överenskommelser i förlikningsavtal en lindrigare utväg. Bristen på praxis kan göra det svårt att bestämma nivån på underhållet. Eftersom det inte bara är den ena makens behov av underhåll som ska tas hänsyn till utan även den andre makens förmåga kan det vara svårt att hitta en lösning som båda parter är nöjda med. Vidare kan förändringen av penningvärde göra det svårt att använda sig av äldre praxis. Därmed torde nivån på underhållsbidraget i olika förlikningar variera eftersom privata förlikningar inte blir offentliga, till skillnad från domar.

Trots att frågan om underhåll företrädesvis löses inom ramen för bodelningen saknar bodelningsförrättaren mandat att avgöra underhållsfrågan. Detta gör systemet något otympligt. Om parterna inte når konsensus om ett eventuellt

underhåll får frågan istället hänskjutas till domstolen. När det gäller underhållsbidrag för anskaffande av pensionsskydd är det ofta lämpligt att det erläggs med ett engångsbelopp. Genom att använda engångsunderhållet som ett rent bodelningskorrektiv blir skillnaden i praktiken inte så stor jämfört med jämningsmöjligheterna i 12 kap. 1 § och 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB. Gällande dessa jämningsmöjligheter är bodelningsförrättaren däremot fullt behörig att fatta beslut. Att bodelningsförrättaren inte är behörig att fatta beslut om underhåll rimmar alltså illa med tanken på underhållsbidraget som ett bodelningskorrektiv. Genom att frågan om underhållsbidrag hänskjuts till domstolen ökar risken för utdragna och kostsamma processer. Å andra blir det fråga om extremt få fall då underhållsbidraget som bekant sker undantagsvis.

För att återkomma till den i inledningen uppställda frågan om huruvida bodelningskorrektiven är utformade så att de typiskt sett skulle kunna utgöra ett skydd för justera oskäligen bodelningsresultat tyder mycket på att svaret på frågan blir nekande. Mängden av olika jämningsmöjligheter kan lätt ge intrycket att jämkning i en eller annan form ofta skulle kunna vara aktuellt. Så är inte fallet. Utifrån förarbetena synes lagstiftaren ha tänkt sig att underhållsbidrag ska vara ytterst ovanligt. Detta betonas ytterligare genom att jämkning enligt 12 kap. 1 § ÄktB och 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB i sig ska tillämpas restriktivt och för underhållsbidrag krävs ”betydligt starkare skäl”.²⁴⁷ Sedan sambandet mellan pension och förvärvsinkomst stärktes har skyddet för en make som deltidsarbetat under några år blivit betydligt svagare. Därtill kan ifrågasättas om det inte vore önskvärt med en generösare underhållsreglering utifrån detta perspektiv. Å andra sidan kan garantipensionen sägas utgöra ett ekonomiskt bottenkydd som förhindrar att en make lämnas helt utan ekonomisk trygghet vid sin pensionering.

---

²⁴⁷ Se avsnitt 6.4.

7.4 Privat pensionssparande och slopad avdragsrätt

Ytterligare en problematisk fråga är att avdragsrätten för privat pensionssparande slopades den 1 januari 2016. Genom att avdragsrätten togs bort har avsättningarna till privat pensionssparande avstannat. Istället har branschen och Pensionsmyndigheten hänvisat till att spara i kapitalförsäkring eller ISK. Eftersom dessa tryggtjänster inte omfattas av jämningsregeln i 10 kap. 3 § tredje stycket ÄktB saknas helt plötsligt möjlighet för den fattigare maken att korrigera oskäligen bodelningsresultat.²⁴⁸ Detta är något som inte uppmärksammas vid rekommendationerna att spara i kapitalförsäkring eller ISK. Å andra sidan torde det vara osannolikt att en enskild väljer ett privat pensionssparande som omfattas av jämningsregeln endast på grund av den anledningen. Slopande av avdragsrätten exemplifierar det faktum att flera olika rättsområden berör bodelning av makars pensionsrättigheter och att en åtgärd på skatterättens område kan få långtgående konsekvenser på familjerättens område. Sverige är nu ett av få länder som inte stimulerar att pensionsspara privat genom en avdragsrätt mot inkomstbeskattning. Eftersom fler kvinnor än män avsätter medel till privat pensionssparande innebär förslaget i praktiken en björntjänst gentemot kvinnor. Detta torde inte ha varit politikernas avsikt. De konsekvenser som förslaget fört med sig, och kommer föra med sig, måste därmed analyseras.

Ett sätt att lösa den problematik som den slopade avdragsrätten inneburit är att införa nya möjligheter för makar att utjämna intjänade pensionsrättigheter. Ett annat, mer ingripande, alternativ är att ändra grunderna för delningsreglerna. Man hade kunnat tänka sig en återgång till den äldre regleringen som rådde under den dryga tio års period mellan ÄktB och pensionsreformen när privat pensionssparande helt undantogs från bodelningen och behandlades likt allmän pension och tjänstepension. Genom att återigen utöka omfattningen av särskild egendom innebär detta ett litet avsteg från likadelningsprincipen. Risken för att en make utnyttjar privat pensionssparande för att

---

²⁴⁸ Se avsnitt 5.4.3.

gömma undan pengar från bodelningen får då vägas mot den risk som finns idag för oskäligen bodelningsresultat genom att avdragsrätten för privat pensionssparande slopades. Här kan man tänka sig att vederlagsregeln i 11 kap. 4 § kan tillämpas för att komma åt sådana transaktioner som ägt rum inom tre år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes. I många fall skulle det säkerligen förenkla för makar om de fick undanta sitt privata pensionssparande från bodelning. Om man ponerar ett fall där den ene maken har tjänstepension och den andra maken huvudsakligen ägnar sig åt hemarbete och således saknar möjlighet till tjänstepension. Då hade det varit en enkel lösning om det privata pensionssparandet undantogs från bodelning och makarna till exempel nått en överenskommelse innebärande att lika mycket medel ska betalas in till respektive makes pensionssparande. Av 10 kap. 4 § första stycket ÄktB följer att makarna kan avtala om att undanta privat pensionssparande från bodelningen om det kommer överens om detta vid själva bodelningen. Även om detta lagrum möjliggör en flexibilitet kräver det konsensus mellan makarna vid bodelningen. Därmed saknas en garanti för den ekonomiskt svagare maken att få undanta sitt privata pensionssparande.

7.5 Tjänstepension och löneväxling

Löneväxling blir ett alltmer populärt sätt att spara till pensionen, i synnerhet efter att avdragsrätten för det privata pensionssparandet slopades. Brattström menar att löneväxlad pension inte borde kunna undantas från bodelningen genom tillämpning av 10 kap. 3 § första stycket ÄktB.²⁴⁹ Detta förutsätter därmed att det finns underlag så att den löneväxlade tjänstepensionen kan särskiljas från den ordinära tjänstepensionen. I praktiken borde det sällan vara ett problem. Att undanta löneväxlad pension från bodelning skulle enligt mig innebära ett visst avsteg likadelningsprincipen. En löneväxlande make skulle då ha möjlighet att undanta flera års lön som, om den satts in på ett vanligt sparkonto, istället ingått i bodelningen. Även om det sällan torde vara en makes plan att tio år i förväg gömma undan pengar från en framtida bodelning,

---

²⁴⁹ Se avsnitt 5.3.2.

är detta de facto vad som händer om makar begär skilsmässa och där den ena har löneväxlat i flera års tid. Syftet med att behålla likadelning som huvudprincip vid ÄktBs införande var bland annat att den ger ett skydd till en ekonomiskt svagare make. Å andra sidan torde samma resonemang kunna tillämpas på en situation där en make använt sitt giftorättsgods för att öka värdet på sin enskilda egendom. I det läget förblir egendomen i sin helhet enskild egendom. Även här spelar bestämmelsen om vederlag i 11 kap. 4 § ÄktB en viktig roll.²⁵⁰ Med tanke på den ökade användningen av löneväxling är det dock viktigt att dess ställning i bodelningssammanhang klargörs.

Fördelningen vid äktenskapsskillnad grundar sig på den tidigare gemenskapen och syftar till att skapa en utjämning mellan parterna. Utjämningen mellan makarna åsidosätts dock genom att allmän pension och tjänstepension undantas från bodelningen. Ur ett likadelningsperspektiv är dock utjämningen eftersträvansvärd. Att låta löneväxlad pension ingå i bodelningen blir därmed viktigt för så långt det går få till en jämnare fördelning mellan makar. Vederlagsregeln i 11 kap. 4 § andra stycket bör i vart fall vara tillämplig på löneväxling som ägt rum inom en period om tre år före äktenskapets upplösning. Om löneväxlad pension som Brattström hävdar ingår i bodelningen behöver vederlagsregeln dock aldrig aktualiseras.

I förarbeten har angetts att arbetsmarknadens parter bör få avgöra hur en tjänstepensionsrätt ska behandlas vid bodelning. I praktiken blir det ofta upp till makens arbetsgivare att bestämma vem som ska vara försäkringstagare för tjänstepensionsförsäkringen. Trots att det inte rör sig om en ensidig rättshandling kan arbetsgivaren avgöra frågan utan att arbetstagaren ges möjlighet att påverka beslutet. Arbetsgivaren kan också i samråd med arbetstagaren avgöra frågan. Oavsett fattas ett beslut utan att arbetstagarens make får något att säga till om och denne kan lämnas helt ovetande.²⁵¹ Med tanke på de höga belopp som tjänstepensionsrättigheterna kan uppgå till kan detta få avgörande bety-

---

²⁵⁰ Agell och Brattström (2018) s. 109; Teleman (2016) s. 73.

²⁵¹ Brattström (2004) s. 310.

delse vid bodelningen. Det kan ifrågasättas om möjligheten arbetsmarknadens parter ges att avgöra huruvida en tjänstepensionsrättighet ska ingå i bodelning eller inte går ihop med tankarna om utjämning och ekonomisk rättvisa i äktenskapsrätten. Vidare kompliceras frågan av att produktutvecklingen på försäkringsområdet leder till nya avtalskonstruktioner. Detta innebär att det i vissa fall kan vara svårt att avgöra huruvida en pensionsrättighet på grund av försäkring som tagits i anslutning till arbete är en sådan personlig rättighet som 10 kap. 3 § första stycket tar sikte på. Dessa gränsdragningsproblem fick större praktisk betydelse efter att privata pensionsrättigheter drogs in i bodelning.²⁵²

Ett annat exempel på fall där skatterätten försvårar bodelning av makars pensionsrättigheter är tidigare nämnda RÅ 2000 not 76.²⁵³ En make vars pension är tryggad genom en tjänstepensionsförsäkring vilken ägs av ett bolag som maken har det bestämmande inflytandet i kommer att ingå i bodelning. Resultatet av överlåtelsebegränsningen i 58 kap. 17 § IL är att pensionsrättigheten måste lottläggas på rättighetsinnehavaren. Om värdet på tjänstepensionsförsäkringen är stort riskerar maken att bli utan övrig egendom i boet.²⁵⁴ Genom att en sådan pensionsrättighet inte kan överföras blir det svårt att genomföra bodelning på ett lämpligt sätt. Om maken som äger pensionsrättigheten dessutom har många år kvar innan pensionering kommer det att dröja innan denne kan ta del av värdet eftersom kapitalet i tjänstepensionsförsäkringen är låst på grund av villkoren.

7.6 Synen på äktenskap och pension

Synen på pensionen kan påverka huruvida man anser att privata pensionsrättigheter ska ingå i bodelningen eller inte. Vilket syfte den enskilde har med sitt privata pensionssparande torde vara högst individuellt. För vissa är det en kapitalplacering och för andra är det ett sätt att trygga sin framtida försörjning. Genom att lagstiftaren konstruerat en huvudregel innebärande att det

---

²⁵² Jfr. Prop. 1997/98:106 s. 37.

²⁵³ Se avsnitt 5.3.1.

²⁵⁴ Brattström (2004) s. 185.

privata pensionssparandet ingår i bodelningen tyder detta på att denne ser det som en typ av kapitalplacering. Synsättet innebär också att man till skillnad från den allmänna pensionen och tjänstepensionen inte ser det som en typ av framtida lön. Vidare kan konstateras att likadelningsprincipen har utgjort ledstjärnan vid utformningen av huvudregeln. Att lagstiftaren bestämmer det privata pensionssparandets syfte ter sig anmärkningsvärt. För personer som saknar tjänstepension och vars allmänna pension är låg, är det privata pensionssparandet av stor vikt.

Det kan tänkas att det ur en rättspolitisk synvinkel är önskvärt att en ekonomiskt svagare make får dela en pensionrättighet som den andre maken förvärvat, i synnerhet om detta skett under äktenskapet. Som lagstiftaren konstaterat minskar då ett behov för den fattigare maken att utnyttja offentliga åtaganden. Många gånger är det säkerligen mest rättvist, utifrån ett likadelningsperspektiv, att makarna delar på ett privat pensionssparande. Som tidigare framgått blir allt dock beroende på vilken konkret situation man har för ögonen. I förarbeten har frågor om vardera makes framtida försörjningsmöjlighet ansetts vara de praktiskt och principiellt sett viktigaste.²⁵⁵ En sådan framtida försörjningsmöjlighet kan dock äventyras om en make tvingas dela med sig av sitt privata pensionssparande till den andre maken. Vid ett fall där en make vid ett kortvarigt äktenskap väljer att avstå från all övrig egendom i boet för att behålla sitt privata pensionssparande och att denne sedan avlider strax innan pensionen betalas ut, blir resultatet knappast tillfredsställande. I den situationen torde man bli benägen att hålla med om att det privata pensionssparandet borde ses som en framtida försörjningsmöjlighet som inte har något egentligt värde innan dess att pensionsutbetalningen börjar.

Vidare beskrivs det privata pensionssparandet såsom ett viktigt komplement till övriga pensionsformer. Att dess syfte då skulle skilja sig från syftet med tjänstepension och allmän pension är något egendomligt. Utifrån detta går det att ifrågasätta ställningstagandet att dra in privat pensionssparande i bodelning. Även om pensionsförsäkringar kommit att innehålla mer av ett sparande

---

²⁵⁵ SOU 1995:8 s. 66.

och mindre av ett försäkringsskydd under de senaste åren²⁵⁶ innebär inte detta att pensionsförsäkringen har tappat sin sociala anknytning som försörjnings-skydd.

7.8 Slutord

Vad som gör frågan om hur makars pensionsrättigheter ska behandlas vid en bodelning komplex är den motsättning som finns mellan de grundläggande principerna. Bakom principen om likadelning ligger gemenskapshetstanken djupt rotad. Samtidigt har vikten av ekonomisk självständighet makar emellan betonats. Ställningstagandet om att det privata pensionssparandet som huvudregeln ska ingå i bodelning innebär att lagstiftaren går emot den rådande utgångspunkten i den moderna äktenskapslagstiftningen om att makar framförallt ses som självständiga individer.²⁵⁷ Genom att en ekonomiskt svagare make behöver skyddas gentemot en ekonomiskt starkare sådan, kan detta sägas bidra till mindre självständiga makar. Istället har strävandet efter jämställdhet och utjämning legat i grunden för utformningen av regleringen om att privat pensionssparande ska ingå i bodelning. Allmän pension och tjänstepension är i regel av större betydelse för att den enskilde ska erhålla en god pension.²⁵⁸ Mot bakgrund av detta kan det ifrågasättas hur verkningsfullt det är att låta det privata pensionssparandet ingå i bodelning med syfte att utjämna pensionsrättigheter och skapa ekonomisk rättvisa. Även en utökad användning av underhållsbidrag skulle innebära ett steg tillbaka från utvecklingen om att makar blir alltmer ekonomiskt självständiga och principen om att var make svarar för sin försörjning efter äktenskapsskillnad. Å andra sidan kan det tänkas att underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad går bättre ihop med det relativt nya pensionssystemet som innebär att sambandet mellan pension och förvärvsinkomst stärktes.²⁵⁹ En renässans för underhåll mellan makar skulle innebära en utökad trygghet för en make som deltidsarbetat och därmed inte haft möjlighet att tjäna in till pensionen i lika hög grad. Det skulle också

---

²⁵⁶ Se avsnitt 4.4.

²⁵⁷ Ryrstedt (1998) s. 386 f.

²⁵⁸ Jfr. Pensionspyramiden i avsnitt 5.1.

²⁵⁹ Se avsnitt 5.2.

komma till bukt med de orättvisor som riskerar uppstå när den andre maken får undanta stora tjänstepensionsrättigheter från bodelning.

Avslutningsvis kan konstateras att hur makars pensionsrättigheter vid bodelning bör behandlas borde hänga ihop med den allmänna utvecklingen i samhället. Regleringen av bodelning av pensionsrättigheter bör därmed ses mot bakgrund av hur marknadens pensionslösningar ser ut och hur giftorätsreglerna i övrigt har utvecklats. Detta blir problematiskt när förutsättningarna för privat pensionssparande plötsligt ändras²⁶⁰ och nya vägar för att stärka tjänstepensionen framträder.²⁶¹

---

²⁶⁰ Se avsnitt 5.4.3.

²⁶¹ Se avsnitt 5.3.2.

Källförteckning

Elektroniska källor

Brattström, Margareta, ”Slopad avdragsrätt för privat pensionssparande får familjerättsliga konsekvenser”, *Mitt i juridiken*, 2014-12-02, besökt 2020-10-14.

Brattström, Margareta, ”Tjänstepensionsförsäkring och bodelning”, *Skattenytt*, 2005 s. 527, besökt 2020-11-14.

Pensionsmyndigheten: ”Korta pensionsfakta”,
<<https://www.pensionsmyndigheten.se/statistik-och-rapporter/statistik/kortapensionsfakta>>, besökt 2020-09-03.

Pensionsmyndigheten: ”Pensionens alla delar”
<<https://www.pensionsmyndigheten.se/forsta-din-pension/sa-fungerar-pensionen/pensionens-alla-delar>>, besökt 2020-12-01.

Privata affärer: ”Här är allt du behöver veta om lönevaxling”<
<https://www.privataaffarer.se/har-ar-allt-du-behoover-veta-om-lonevaxling/>>,
besökt 2020-12-10.

Skatteverket: ”Skatt på investeringssparkonto” < <https://www.skatteverket.se/privat/skatter/vardepapper/investeringssparkonto-isk.4.5fc8c94513259a4ba1d800037851.html>>, besökt 2020-11-12.

SPP, kunskapsnavet: ”Därför borde arbetsgivare erbjuda lönevaxling 2020”
< <https://www.spp.se/kunskapsnavet/tjanstepension-for-foretag/darfor-borde-arbetsgivare-erbjuda-lonevaxling/>>, besökt 2020-12-10.

Statistiska centralbyrån: ”Giftn i Sverige”, < <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/giftn-i-sverige/>>, besökt: 2020-09-27.

Statistiska centralbyrån: ”Skilsmässor i Sverige”, <<https://www.scb.se/hitta->

[statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/skilsmassor-i-sverige/](#)>, besökt: 2020-09-27.

Sveriges Radio: ”Pandemin sätter relationer i gungning”, <<https://sverigesradio.se/artikel/7552079>>, besökt: 2020-09-15.

Publikationer

Folkhälsomyndigheten (2019) *Folkhälsans utveckling – årsrapport 2019*.

Pensionsmyndigheten (2018) *Varför får män och kvinnor olika mycket i inkomstpension? Svar på regleringsbrevsuppdrag för 2018*.

Pensionsmyndigheten (2020) *Behövs en ny produkt för privat pensionssparande?*

Lagkommentarer

Mattias Dahlberg, Antia Saldén Enérus, Ulf Tivéus, Mari Andersson (2020-01-01) kommentaren till 28 kap. 3 § IL, Norstedts Juridik, JUNO upplaga 20.

Lars Tottie och Örjan Teleman (publiceringsdatum 2020-09-02) kommentaren till 1 kap. 3 § ÄktB, Norstedts Juridik, JUNO version 4.

Lars Tottie och Örjan Teleman (publiceringsdatum 2020-09-02) kommentaren till 6 kap. 7 § ÄktB, Norstedts Juridik, JUNO version 4.

Lars Tottie och Örjan Teleman (publiceringsdatum 2020-09-02) kommentaren till 11 kap. 4 § ÄktB, Norstedts Juridik, JUNO version 4.

Lars Tottie och Örjan Teleman (publiceringsdatum 2020-09-02) kommentaren till 10 kap. 3 § ÄktB, Norstedts Juridik, JUNO version 4.

Litteratur

Agell, Anders (1973) ”Samlevnad utan äktenskap – en fråga för lagstiftaren?” *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund*.

Agell, Anders (2003) *Nordisk Äktenskapsrätt. En jämförande studie av dansk, finsk, norsk och svensk rätt med diskussion av reformbehov och harmoniseringsmöjligheter*, Nord 2003:2. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.

Agell, Anders, Brattström, Margareta (2018) *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 6:e upplagan. Uppsala: Iustus Förlag.

Bengtsson, Bertil (2015) *Försäkringsavtalsrätt*, 3:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Bernitz, Ulf (2014) ”Introduktion” i Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Seipel, Peter, Warnling-Nerep, Wiweka, Vogel, Hans Heinrich, *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 13:e upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer, s. 17–35.

Beyer, Claes (1990/91) ”Rättssäkerhet – en formsak”, *Juridisk tidskrift*, nr 3 s. 389–402.

Brattström, Margareta (2004) *Makars pensionsrättigheter*. Uppsala: Iustus Förlag.

Brattström, Margareta (2003) ”Behandling av tjänstepensionsförsäkring vid bodelning mellan makar”, *Advokaten*, nr 4, s. 28–29.

Christensen, Anna (1984) ”Kontroversiellt om äktenskap och samäganderätt”, *Tidskrift for Rettsvitenskap*.

Christensen, Anna (1996) ”Skydd för etablerad position – ett normativt grundmönster”, *Tidskrift for Rettsvitenskap*.

Dahlgren, Magnus, Tiljander, Annette, Nilsson, Björn (2020) *Tjänstepension – Lagar och regler*, 1:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Grauers, Folke (2016) *Ekonomisk familjerätt - Makars & sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente & boupredning*, 9:e upplagan. Stockholm: Karnov Group Sweden AB.

Jareborg, Nils (2004) ”Rättsdogmatik som vetenskap”, *Svensk juristtidning*, s. 1–10.

Kleineman, Jan (2018) ”Rättsdogmatisk metod” i Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära*, 2:e upplagan. Lund: Studentlitteratur AB, s. 21–46.

Kulin-Olsson, Karin (2011) *Juridikens fundament – med grundläggande juridisk metodlära*, Stockholm: Jure Förlag AB.

Leijonhufvud, Madeleine (2014) ”Förarbeten” i Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Seipel, Peter, Warnling-Nerep, Wiweka, Vogel, Hans Heinrich, *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. 13:e upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer, s. 111–131.

Peczenik, Aleksander (2005) ”Juridikens allmänna läror”, *Svensk juristtidning*, s. 249–271.

Ryrstedt, Eva (1998) *Bodelning och bostad: ekonomisk självständighet eller gemenskap*. Lund: Juristförlaget.

Sandgren, Claes (2005) ”Är rättsdogmatiken dogmatisk”, *Tidsskrift för Rättsvetenskap*.

Sandgren, Claes (2015) *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 3:e upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.

Schmidt, Folke (1974) *Allmänna och privata pensioner - Mål och medel*, Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.

Svensson, Eva-Maria (2014) ”De lege interpretata – om behovet av metodologisk reflektion”, *Juridisk publikation*, s. 211–226.

Sveriges advokatsamfund (1988) *Sveriges advokatsamfunds rättssäkerhetsprogram*. Stockholm.

Teleman, Örjan (2011) *Bodelning - Under äktenskap och vid skilsmässa*, 5:e upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.

Teleman, Örjan (2016) *Bodelning - Under äktenskap och vid skilsmässa*, 6:e upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.

Teleman, Örjan (2012) *Äktenskapsförord*, 3:e upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.

Vogel, Hans Heinrich (2014) ”Den juridiska litteraturen” i Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Seipel, Peter, Warnling-Nerep, Wiweka, Vogel, Hans Heinrich, *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. 13:e upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer, s. 185–203.

Wahlgren, Peter (2009) ”Kvalitetssäkring av lagar – Lagrådets möjligheter och begränsningar”, *Svensk juristtidning*, s. 320–324.

Weimarsdotter, Pia (2015) *Löneväxling – För företaget och personalen skattereglerna*, 4:e upplagan, Göteborg: Tholin & Larsson.

Zila, Josef (1990) ”Om rättssäkerhet”, *Svensk juristtidning*, s. 284–305.

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1975/76:31 om ändrade beskattningsregler för pensionsförsäkringar mm.

Prop. 1978/79:12 om underhåll till barn och frånskilda m.m.

Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.

Prop. 1989/90:30 om vissa äktenskapsrättsliga frågor.

Prop. 1992/93:187 om individuellt pensionssparande.

Prop. 1993/94:250 Reformering av det allmänna pensionssystemet.

Prop. 1997/98:106 Pensionsrättigheter och bodelning.

Prop. 1997/98:151 Inkomstgrundad ålderspension m.m.

Prop. 2014/15:1 Budgetpropositionen för 2015.

Prop. 2015/16:1 Budgetpropositionen för 2016.

Prop. 2020/21:1 Budgetpropositionen för 2021. Bilaga 4.

Lagutskottets betänkande

LU 1986/87:18 om äktenskapsbalk m.m.

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:35 Äktenskapsrätt.

SOU 1971:19 Familjepensionsfrågor m.m.

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk.

SOU 1995:8 Pensionsrättigheter och bodelning.

SOU 2015:68 Tjänstepension – tryggandelagen och skattereglerna.

Utredningsbetänkanden

Ds 2016:19 Jämställda pensioner?

Rättsfallsförteckning

Regeringsrätten

RÅ 2000 not 76.

Högsta domstolen

NJA 1936 s. 251.

NJA 1998 s. 238.

Hovrätterna

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom av den 8 mars 2018 i mål
T 1009-17.